

WSTĘP OGÓLNY DO PISMAŚW.(WSD)

Wprowadzenie.

Św. Hieronim (+420) w liście do Paulina pisał, że zajmowanie się Piśmie św. wymaga przewodnika. Jest to jakby logiczny wniosek wyciągnięty z upomnienia 2 P 3,16, albowiem w Piśmie św. „*są pewne sprawy trudne do zrozumienia*”. Potrzeba więc nauki wprowadzającej do Pisma św. jest oczywista.

1. Pojęcia

Pismo św. jest to Boży plan zbawienia człowieka.

Sam termin „Pismo” pochodzi z NT (*ok. 50 razy*). Przymiotnik „święty” został dodany dla uwydatnienia Bożego autorstwa. Istnieją też inne określenia, jak: Przymierze, Testament (Stary i Nowy) oraz Biblia lub Księga słów.

Wstęp

W odniesieniu do Pisma św. odróżnia się wstęp:

- **ogólny** – w którym rozważa się Pismo św. jako dzieło ludzkie i jako dzieło Boże.
- **szczegółowy** – to zapoznanie się z poszczególnymi księgami.
-

Cz.I. PISMO ŚW. JAKO DZIEŁO LUDZKIE

I. Dzieje tekstu biblijnego

W Konstytucji soborowej „O Objawieniu Bożym” (*Dei Verbum*) zostało napisane, że Bóg „wybrał ludzi, którymi posłużył się... aby jako prawdziwi autorzy przekazali na piśmie to wszystko i tylko to, co On chciał” (KO. 11). Musieli więc posłużyć się odpowiednim materiałem i językiem, by ich tekst mógł być przekazywany.

A. Sporządzanie tekstów starożytnych

Material :

pierwotny: kamień (*Wj 24,12; 32,15*), drzewo (*Iz 30,8; Ez 37,15ns; Ha 2,2*), glina, w postaci: tabliczek i skorupki z naczyń (*ostraca od ostrakov - glina*); blaszka srebrna (*Lb 6,24-26: błogosławieństwo kapłańskie*).

późniejszy: + **papirus** (pochodzi z łodygi rośliny o tej nazwie w Egipcie; w delcie Nilu; wykonywano je krzyżując te łodygi ze sobą, ude-

rzając taką plecionkę kamieniem na kamieniu, wydawała te łodygi maź; wystawiano na działanie słońca, aby to wyschło i wówczas materiał ten zwijał się w zwój)

+ **pergamini**. (– *to wyprawiona cienka skóra [cielęca, owcza, kozia]*; nazwa pochodzi od miasta Pergamon, [dziś Bergama, Turcja].

Narzędzia: rylec (*Hi 19,24; Ps 45,2; Iz 44,13; Ha 2,2*, być może trzcina, która występuje w Biblii (*1 Krl 14,15; Syr 40,16; Iz 19,6*), pióro, podobnie, jak z trzcina, być może najpierw z ptaka, a później już bardziej udoskonalone z atramentem (inkaustem).

Format: *pierwotnie:* zwój; *później:* księga (kodeks).

Sposób: pisano w kolumnach.

B. Sposoby przekazywania tekstu biblijnego.

Tekst biblijny przebył długą drogę od wyjścia spod pióra hagiografa (**autograf**) do naszych czasów. Najważniejsze etapy to:

a. Redakcja.

Redakcja jest to wynik pracy literackiej jednego lub kilku autorów, tworzących jakieś nowe, oryginalne dzieło w oparciu o źródła przekazywane ustnie lub pisemnie. Owocem takiej redakcji **jest też Biblia**.

Niestety, autografy Ksiąg św. nie zachowały się. Uległy zniszczeniu wskutek nie trwałego materiału (*papirusy*) oraz posługiwania się nimi. Od samego początku autografy odpisywano, aby je można było czytać w różnych gminach. Pozostały więc **apografy** (odpisy), przy użyciu zasad krytyki naukowej nad nimi, pozwoliły na zbliżenie się do autografów.

b. Odpisy.

Dzieła wartościowe przepisywano, by je udostępnić szerszemu ogółowi. Starożytne dzieło przechodziło przez 3 **kategorie** pracowników:

- **sekretarza** (-y), któremu autor **dyktował** (*Ez 16,22; Jr 36,1-4; Rz 16,22; 1 Kor 16,21; Kol 4,18; 2 Tes 3,17*)
- **kaligrafa**, który przepisywał **wyraźnie** notatki sekretarza
- **korektora** (-ów), który **poprawiał** tekst dzieła.

□ **Odpisy Starego Testamentu**

Rękopisy

Ich liczba, w całości lub w części, sięga ok. **2 tys.** egzemplarzy, wśród których jest tzw. **Pięcioksiąg Samarytański**. (*to transliteracja tekstu hebrajskiego na alfabet samarytański, który rozwinął się ze staro*

hebrajskiego (IV -II w.a.C.) oraz tzw. *papirus Nash* (II w.a.C. w Cambridge; Wj 20,2ns; Pwt 5,6ns).

Odpisy Nowego Testamentu

Wśród nich wyróżnia się: papirusy, kodeksy i lekcjonarze.

Papirusy (są oznaczone dużą literą **P** z kolejnym numerkiem u góry po prawej stronie.) Są bardzo ważne ze względu na swą starożytność. Najstarsze pochodzą z II w. (P³², P⁴⁶, P⁵², P⁶⁴, P⁶⁶, P⁶⁷). Mają też od ich znalców lub nabywców swoje nazwy, np. P⁶⁶ – to papirus Bodmer II; P⁴⁵ – to papirus A. Chester-Beatty.

Najważniejszym jest P⁵² – papirus *Ryland'sa*, zawierający fragment Ew. J 18,31-38: *rozmowa Jezusa z Pilatem*. Pochodzi z ok. 130 r., a odnaleziony w Egipcie.

Kodeksy

Weszły w życie od IV w. i były pisane na pergaminach. Istnieje ich podwójny rodzaj: *kodeksy majuskułowe* i *minuskułowe*.

Kodeksy majuskułowe (inaczej: *uncjalne*; *pisane dużymi – maius – literami*). Mają dużą wartość dla krytyki tekstu, o której będzie mowa. Jest ich 250, a do najważniejszych należą:

Kodeks Synajski (S): z IV w.; „znaleziony” przez antykwariusza niemieckiego Tischendorfa w klasztorze św. Katarzyny na Synaju; zawiera on tekst LXX: pół ST i cały N.T. Znajduje się w British Museum w Londynie, ale

Kodeks Aleksandryjski (A): z VI w.; zawiera tekst obu Testamentów;

Oba kodeksy znajdują się w Muzeum Brytyjskim w Londynie.

Kodeks Watykański (B) – z IV w.; zawiera całą Biblię; znajduje się w Bibliotece Watykańskiej (stąd nazwa)..

Palimpsest Efrema (C) – z V w.; zawiera całą Biblię; napisany na kazaniach św. Efrema (ponownie oczyszczony); znajduje się w Bibliotece Narodowej w Paryżu.

Kodeks Bezy (D) – z V w.; zawiera Ewangelie i Dz. Ap. Nazwa pochodzi od nazwiska jego właściciela; znajduje się w Cambridge.

Kodeks Koridethi (Θ): z IX w.; zawiera tekst Ewangelii. Nazwa od miejscowości, gdzie został sporządzony. Znajduje się w Tyfilisie.

Kodeksy minuskułowe

Nazwa pochodzi od pisania ich małymi literami alfabetu greckiego i pismem ciągłym. Jest ich 2.644 egzemplarzy. Około 50 zawiera cały Nowy Testament. Większość natomiast Ewangelie. Oznacza się je cyframi arabskimi. Mają późniejsze pochodzenie, stąd nie są tak ważne.

Lekcjonarze

Powstały w środowiskach zakonnych wraz z potrzebami roku liturgicznego. Jest ich ok. 2 tys.

3. Recenzje (rewizje)

Mimo staranności, do odpisów zakradły się różne błędy. Postanowiono je usunąć. Wynik tej pracy określa się mianem recenzji lub rewizji tekstu.

Recenzje St. Test.

Zanim doszło do dzisiejszej formy TM (tekst masorecki) upłynęło wiele wieków pracy 3 kategorii uczonych żydowskich: pisarzy (skrybów), talmudystów i masoretów. Celem ich było dać tekst najbliższy autografowi. Praca szła w 3 kierunkach:

wyбирano tekst krytycznie najlepszy

weryfikowano jego postać spółgłoskową z tradycją

ustalano właściwą wymowę tekstu

- **Praca pisarzy (skrybów)**

Ich celem było wydać ujednolicony, możliwie najlepszy tekst spółgłoskowy. Ze względu na pietyzm do Biblii owi soferim (pisarze) nie wprowadzali poprawek, ani zmian. Aby jednak przekazać poprawny tekst, notowali w pamięci jeśli:

wydawało się im coś niestosowne, np. w Rdz 18,22 zwrot „Jahwe stał przed Abrahamem”, zmieniono (w pamięci) na: „Abraham stał przed Bogiem”,
występował wyraz zbędny, pamiętano, by go nie czytać, choć jest napisany,
wyraz był opuszczony, pamiętano, by go czytać, choć nie napisano go,
wyraz był przeinaczony, pamiętano, jego poprawne brzmienie,
wyraz był poprawny, ale powinno się go czytać publicznie w innym brzmieniu, też to zapamiętywano, np. zamiast zwrotu „zadał gwałt niewieście” (Pwt 28,30) trzeba było czytać: „spał z niewiastą”.

Jeśli do tego wszystkiego dodamy, że trzeba było jeszcze zapamiętać ile razy występuje w tekście jakiś rzadszy wyraz i wyrazy występujące tylko jeden raz (hapax legomenon), to faktycznie umiejący odczytać Biblię był „uczonym w Piśmie”.

▪ **Praca talmudystów.**

Ich praca polegała na uporządkowaniu ustnego komentarza praw (halakcha) i opowiadań (haggada) Talmudu, który był wyjaśnianiem Tory [Prawa] Pierwsza część tego komentarza została nazwana Miszna (*stworzyli ją tanaici – nauczyciele*), a druga: Gemara (*stworzyli ją amoraici – mówcy*). Ponieważ jedni i drudzy komentowali Talmud, tak w Palestynie, jak i poza nią, stąd został przekazany Talmud palestyński i Talmud (*umownie*) babiloński.

Wkład tych uczonych polegał na największej trosce o jak najdokładniejsze przepisywanie tekstu.

• **Praca masoretów**

Byli to uczeni żydowscy, którzy nastali po poprzednich. W pracy nad tekstem mają oni dwie zasługi:

dodali do tekstu spółgłoskowego znaki samogłoskowe,

spisali ustne zasady przekazywania tekstu, które ujęli w 3 działy:

masora (tradycja) *właściwa* – to uwagi dotyczące stanu tekstu

masora marginesowa: to spisane ustne zasady;

masora końcowa – na końcu każdej księgi uwagi dotyczące ilości wierszy, perykop itd.

Ta ich praca miała uchronić tekst od wszelkich zmian na przyszłość. Ich więc dziełem jest tekst masorecki (TM), tzn. opunktowany i zabezpieczony spisanyymi uwagami TH Biblii.

Recenzje N. Test.

Również autografy N. T. w miarę upływu czasu były coraz częściej przepisywane, ale też wzrastała jednocześnie liczba błędów. Zazwyczaj robiono odpisy z tekstu, który cieszył się większą powagą. Toteż już na początku XVIII w. zaczęto klasyfikować te różne odpisy, zauważając, iż pewne grupy mają podobne sobie cechy. W ten sposób powstały jakby „rodziny” odpisów, które z czasem nazywano recenzjami. Do najważniejszych należą:

- **Recenzja zachodnia** (J = jerozolimska; najstarsza), np. D
- **Recenzja Aleksandryjska** (H = Hezychiusza, egipska; najlepsza), np. S; B.
- **Recenzja Cezarejska** (C), np. ↗.
- **Recenzja Antiocheńska** (K = koine, syryjska), np. A.

d. Wydania krytyczne tekstu biblijnego.

▪ **Stary Testament**

Najpierw były to tylko drukowane teksty biblijne. Dopiero od w. XVIII zaczynały się pojawiać wydania krytyczne. Tekstem podstawowym jest wydanie 17: R. Kittel, *Biblia Hebraica*, Stuttgart 1973.

▪ **Nowy Testament**

I tu było podobnie. Z tym, że wydań krytycznych jest już obecnie kilka. Podstawowym katolickim tekstem krytycznym (*textus receptur*) jest A. Merk, *Novum Testamentum graece et latine*, Roma 1964⁹..

Niekatolickie to: E. Nestle „*Novum Testamentum graece et latine*, Stuttgart 1963²⁵ⁿ oraz K. Aland, *The Greek New Testament*, London 1966.

2. Przekłady Ksiąg Świętych

Przekłady Ksiąg Świętych zrodziła potrzeba religijna czytania Biblii w zrozumiałym dla czytającego języku. Taka sytuacja zaistniała najpierw u Żydów na diasporze. Posługujących się językiem środowiska, a potem i u chrześcijan, pochodzących z różnych narodów.

A. Przekłady starożytne

a. Z tekstu hebrajskiego. (TH)

aa/ Przekłady greckie

* **Septuaginta (LXX)** pochodzi z III/II w.a.C., dokonana przez wielu (*umownie: siedemdziesięciu*) tłumaczy. (*Ujęcie legendarne o jej powstaniu podaje tzw. List Pseudo-Arysteasza, prawdopodobnie z II w.p.C., wg którego miało to trwać 72 dni na wyspie Faros k/Aleksandrii*)

Rewizje tekstu LXX:

Wskutek odpisów również do LXX zakradły się błędy. Usunął je Orygenes, dzięki swojej pracy pt. Hexapla, tj. zestawienie 6 różnych wersji tekstu ST (*1.TH; 2.jego transkrypcja po grecku; 3.tekst Akwili; 4.Symmacha; 5.LXX opracowana przez Orygenes: (ta kolumna się zachowała i nazywa się umownie tekstem hexaplarnym); 6.Teodocjana*).

Krytycznie wydał Septuagintę A. Ralfs, Septuaginta id Est Vetus Testamentum ngraece iuxta LXX interpreter, Stuttgart 1971.

*Inne przekłady greckie

Izraelici na cześć LXX ustanowili święto, które obchodzono uroczystie. Kiedy jednak LXX stała się tekstem, jakim zaczęli się też posługiwać chrześcijanie w polemice z Żydami, ci ją odrzucili, a ów dzień świąteczny zamienili w żałobną rocznicę. Wyłoniła się więc pilna potrzeba nowego tłumaczenia, gdyż nadal istniał obowiązek czytania Biblii w zrozumiałym języku.

Zaraz też do pracy - już w II w. po Chr.- trzej prozelici, tzn. poganie nawróceni na judaizm, a mianowicie:

Akwila – tłumaczenie dosłowne, niewolnicze.

Teodocjan – tłumaczenie wyrażało raczej sens.

Symmach – tłumaczenie wyrażało raczej sens w pięknej mowie greckiej.

bb/ Przekłady aramejskie [ar]: (**targum**, od *targem* – tłumaczyć, domyślnie: *rozpowszechnione*): to raczej parafraza tekstu. Targumy palestyńskie i babilońskie, powstawały po niewoli babilońskiej, kiedy wszedł w użycie język aramejski. Stosownie do Biblii Hebrajskiej dzielą się one na:

- . targumy do Pięcioksięgu: np. Targum Onkelosa i
- targumy do Proroków, np. Targum Jonatana ben Uzziela.
- targumy do Pism: anonimowe.

cc/ Przekłady syryjskie (sy)

Sięgają one II w. po Chr. Głównym jest **Peszitta** (tzn: „proste”, „powszechnie” (tłumaczenie). Był to oficjalny przekład chrześcijan syryjskich. Jest odpowiednikiem Wulgaty (*vulgo* – *powszechny*)

dd/ Przekłady łacińskie (lat)

- Przedhieronimowe – vetus latina (vl) z II w. po Chr. jedno pochodzenia afrykańskiego – tzw. umownie *Afra* drugie pochodzenia europejskiego – tak samo umownie: *Itala*
- Dzielo św. Hieronima – **Vulgata** (Vg)
Pracę nad nią polecił mu papież Damazy (366-384).

WULGATA - (*rozpowszechnione*, tłumaczenie) była w oficjalnym użyciu w Kościele od Sob. Trydenckiego (1546) do Sob. Vat II (1965).

Obecnie od roku 1926 trwają prace nad wydaniem krytycznym neo – Vulgaty. Dokonują tego OO. Benedyktyni pod Rzymem.

b. Przekłady z Biblii greckiej

Dokonano ich na język koptyjski, syryjski (*Diatesseron* Tacjana; od *δια* - *przez* *τεσσαρων*- *czterech* [ewangelistów]), ormiański (*ar^m*; *najstarszy przekład z IX w. znajduje się w Moskwie*) i inne.

B. Przekłady nowożytne: jest ich obecnie ponad 2 tys. (r 1995).

a. polskie: powstawały już w średniowieczu, zwł. Psalterze, np. florański, puławski, szarospatacki.

Przekłady katolickie z języków oryginalnych pochodzą dopiero z XX w. ,m. .in., Biblia Tysiąclecia, Biblia Poznańska.

b. Przekłady ekumeniczne

Biblia Concordata (Ravenna 1968), przetłumaczona przez 36 biblistów różnych wyznań

Edition oecumenique – wydanie w Paryżu 1963

Revised Standard Version – wydanie Londyn 1965

NB. Papieska Komisja Biblijna 18.XI.1993 r. wydała 120 stronicowy Dokument o tłumaczeniu Biblii w Kościele katolickim.

3. Zasady i metody analizy naukowej tekstu biblijnego

A. Krytyka tekstualna

Tekstowi biblijnemu groziły zawsze w jego przekazywaniu pewne niebezpieczeństwa pomyłek i zniekształceń. Przyczyny ich tkwiły w ludzkich ułomnościach albo w samym tekście (pismo ciągłe).

a. Zmiany niezamierzone i zamierzone.

*Zmiany niezamierzone

Źródłem ich były naturalne słabości ludzkich organów:

+ wzroku, z racji podobieństwa:

= liter, hebrajskich: np. waw, jod, zain; np. Ps 54,5: „*Bo obcy (zarim) powstałi przeciwko mnie*” (tak przyjmuje Kittel); a niektóre manuskryty mają: „*pyszni [zadim] powstałi przeciwko mnie*”.

+ słuchu: np. „*uć*”-Łódź; *chleb* – *chlep*;

+ mowy, *gdy jest ona nie wyraźna i można się przesłyszeć*

= wyrazów: np. Merk przyjmuje za P⁴⁵: „*Kogo z was syn* – υιοσ *lub wół do studni wpadnie*” natomiast niektóre kodeksy (S, Vg) mają: „*Kogo z was osioł* – οβοσ *lub wół wpadnie do studni*” (Łk 14,5).

Stąd + opuszczenia (liter lub wyrazów), [*haplografia*, np. *właśnie*=*waśnie*; *śmierci*=*śmieci*; *wtorek*=*worek* itd.),

+ powtórzenia (*dittografia*, np. *leki*=*lekki*; *podany*=*poddany*; *pana-panna*; *rana-ranna*),

+ przestawienia, np. *kroki+korki*; *karta=krata*, *bark=brak*; *graby-garby*;

*Zmiany zamierzone (zawsze „*w dobrej wierze*”: „*in bona fide*”): z powodu znaków samogłoskowych, np. *bąk-bak*; *kot-kat*; *kruk-krak*; itd.; ,

skrótów, np. PRL; PKP; PKS, FDP itd

podziału pisma ciągłego, np.: *żydkarabinniesie*: *żydka rabin niesie* *lub Żyd karabin niesie*; *po studniach* – *po stu dniach*;

b. Sposoby odtwarzania tekstu pierwotnego

W tym celu ustalono:

*Kryteria zewnętrzne:

-Staranność zapisu, tzn.

„Lekcja pochodząca z rękopisów sporządzonych staranniej na ogół jest lepsza”.

- Wiek rękopisów, tzn.:

„Lekcja pochodząca z chronologicznie wcześniejszych rękopisów na ogół jest lepsza”.

NB. Ustalaniem czasu powstania poszczególnych odpisów zajmuje się paleografia, posługując się m. in. następującymi kryteriami:

= kształt liter: im bardziej prymitywne litery, tym są starsze;

= materiał piśmienniczy: kamień, glina, drzewo są starsze od papieru-sów i pergaminów;

= układ tekstu: pismo ciągłe jest starsze od podzielonego na wyrazy.

- Liczba rękopisów

„Lekcja poświadczona większą liczbą odpisów niezależnych od siebie na ogół jest lepsza”, z uwzględnieniem jednak dwóch pierwszych kryteriów.

*Kryteria wewnętrzne

- nieharmonizowanie

„Lekcja niezharmonizowana jest na ogół lepsza”, np. Łk 1,28 słów: „*błogosławiona jesteś między niewiastami*” nie ma w kodeksach BSΨ(w Atos)L(Paryż) i w wielu minuskułowyc oraz w przekładach: sy ar sa, zostały one zharmonizowane z Łk 1,42, gdzie się znajdują, nie mając uwag w krytyce tekstu.

- krótkość:

„Lekcja krótsza” na ogół jest lepsza”, przy uwzględnieniu tkwiącej w człowieku tendencji wydłużenia tekstu. Np. TG Łk 10,42: „*Jednego zaś jest potrzeba. Maria bowiem dobrą część (ή μερίς -δος) wybrała, ta nie będzie odebrana jej*”. Tymczasem BT ma: „*a potrzeba [mało albo] tylko jednego. Maria obrała najlepszą [BP: tak samo; BJ: „migliore”; „the better part”] częśćkę, której nie będzie pozbawiona*”.

- trudność

„Lekcja trudniejsza na ogół jest lepsza”, przy uwzględnieniu tendencji do wyjaśnień miejsc trudnych. Np.1 Kor 11,10 (*będzie o tym przy słownictwie*)

Te wszystkie powyższe uwagi dotyczące sposobu odtwarzania tekstu biblijnego noszą nazwę krytyki niższej, albowiem służą tylko do poprawnego ustalenia poszczególnych wyrazów. Wyrazy te jednak składają się na treść. Z kolei poprawnym odczytaniem treści zajmuje się krytyka wyższa, na którą składa się: krytyka literacka i krytyka historyczna.

B. Krytyka literacka

Zamknięta w ustalonych krytycznie słowach treść powstała w oparciu o język, mentalność i formy literackie (krytyka literacka), a także osobowość autora, adresatów oraz warunki historyczno – geograficzne (krytyka historyczna).

Na treść poszczególnego dzieła składa się cały wewnętrzny świat idei jego autora. W ten świat właśnie usiłuje wniknąć krytyka literacka, aby go **poprawnie odczytać**. Dlatego opiera się ona na dwóch podstawowych prawach:

- na ogólnym prawie o psychicznej jedności człowieka: prawo to domaga się stosowania takiego przekazywania swych myśli, by dzieło posiadało *jedność literacką*

- ogólne prawo o ludzkiej egzystencji, a mianowicie, że *każdy jest dzieckiem swojej epoki*; w pewien sposób determinuje ono poszczególnego autora do tego, iż jeśli chce być zrozumiały dla siebie współczesnych, musi posługiwać się formami ekspresji swojej epoki.

a. Język, mentalność i słownictwo Biblii

+ Język hagiografów biblijnych

Używali oni języka hebrajskiego, (niewiele aramejskiego) i greckiego (koine).

+ Mentalność hagiografów biblijnych

W Biblii występuje

- mentalność semicka, tzn. obrazowa; np. Ps 42,2: „*Jak łania pragnie wody ze strumieni, tak dusza moja pragnie Ciebie, Boże*”. Ps 114,4: „*Góry skakały jak barany, pagórki – niby jagnięta*”. itp.

- mentalność grecka, tzn. konkretna, np. „*Z czym porównać królestwo Boże? Podobne jest do zaczynu, który pewna kobieta wzięła i włożyła w trzy miary mąki, aż wszystko się zakwasilo*” (Łk 13,21).

+ słownictwo:

Słowo może mieć kilka znaczeń. Stąd podstawową zasadą przy odkrywaniu sensu wypowiedzi biblijnych jest przypisanie słowom (wyrazom) takiego znaczenia, jakie nadał im sam autor.

Dlatego:

- jeżeli wyraz został użyty w ówczesnym znaczeniu należy je zachować, np. 1 Kor 11,10 wyraz *eksuzija* – εἰσουλία ma znaczenie: *władza*, a nie „*znak poddania*” (BT), czy „*okrycie*” (Ireneusz, Hieronim, Augustyn), które tutaj by się chciało widzieć, a mianowicie: „*dlatego powinna niewiasta mieć władzę na głowie, ze względu na aniołów*”. Choć znaczenie tego wyrazu „*władza*” jest jasne, to jednak jego tutaj dokładnego sensu dotychczas nie znamy.

- jeżeli autor posługuje się pewnymi wyrazami zawsze w jednym tylko znaczeniu – to tylko to znaczenie należy brać pod uwagę, np. o wielbłądzie, uchu igielnym i bogaczu: Mt 19,24; Mk 10,25; Łk 18,25; gdy w różnych znaczeniach – częstsze wchodzi w rachubę, np. „*to jest Ciało Moje*” (Mt 26,26).

- jeżeli pisarz posłużył się wyrazem w znaczeniu technicznym – to należy je zachować, np.: *hamartija* - αμαρτία = grzech (choć zna-

czy też: błąd, przewinienie, wina), *haris* – χαρις = łaska (choć znaczy w pierwszym rzędzie: wdzięk, urok, piękność, uroda).

- kontekst - jest to związek, jaki zachodzi między poszczególnymi częściami zdania lub całym ich zespołem.

Dzieli się on:

+ ze względu na odległość: bliższy lub dalszy, a każdy z nich jest poprzedzający lub następczy.

+ ze względu na Utreść:

- gramatyczny, gdy powiązanie bazuje na gramatyce;

- logiczny: gdy powiązanie idei jest rozumowe, a to może być w oparciu:

= o własne przeżycia autora: kontekst psychologiczny;

= o chronologię: kontekst historyczny;

= o posłannictwo: kontekst proroczy.

- literacki: gdy powiązanie idei ma swe źródło w środowisku, w którym dany autor wychował się i wykształcił.

Toteż kontekst swoje właściwe znaczenie dla odczytywania poprawnej interpretacji.

Np. *Bądź wola Twoja jako w niebie tak i na ziemi*". Sformułowanie to wyrwane z kontekstu może nabrać wprost przeciwnego sobie znaczenia: w niebie nie ma śmierci, a więc i na ziemi jej nie ma; albo „Pan jest głupi” – obraźliwe, a z kontekstem: „Ktoś powiedział: Pan jest głupi, co, oczywiście, nie jest prawdą. Np. Iz 45,19b, bez kontekstu poprzedzającego: „Szukajcie Mnie na próżno (BT: bezskutecznie). Natomiast z bezpośrednim kontekstem poprzedzającym: „Nie powiedziałem potomkom Jakuba: Szukajcie Mnie na próżno”. Itp.

NB. Tę to „mieszanię” należy mieć na uwadze w celu wychwycenia sensu wypowiedzi hagiografów biblijnych

b. Rodzaje literackie w Biblii

Bibliografia:

Lohfink G., Rozumieć Biblię. Wprowadzenie do krytyki form literackich. Tł. B. Widła. Warszawa 1987; Jelonek T., Próba klasyfikacji gatunków literackich. PS R.2 (20): 1998 nr 2 (46) s.95-115; Mędała S., Rodzaje literackie w Piśmie Św. w świetle metod strukturalnej analizy tekstu. W Warszawskie studia biblijne. Red. J. Frankowski, B. Widła, Warszawa 1976, s.18-34;

Na kartach Pisma świętego Bóg przemówił do człowieka. Dokonał tego przez ludzi i na sposób ludzki (KO 12).

To stwierdzenie Soborowej Konstytucji o „Objawieniu” poprzedziły długie i żmudne badania. Z czasem wypracowały one kilka metod, z których każda brała pod uwagę środowisko (Sitz im Leben) badanej jednostki czy formy zawartej w Biblii.

- Metoda historii form (Formgeschichtliche Methode)

Celem jej jest prześledzić poszczególne etapy, przez które przechodziła w swej historii dana jednostka literacka, czyli forma.

- Metoda historii tradycji (Traditionsgeschichtliche Methode)

Jej zadaniem jest szukanie w tekście istniejących już tradycji i włączanie w nie małych jednostek literackich, w świetle analogicznych zjawisk w literaturach starożytnego Bliskiego Wschodu.

- Metoda historii redakcji (Redaktionsgeschichtliche Methode)

Jej badania mają ukazać pracę redaktorów, a więc obecną postać Księg św.

W Biblii istnieje wiele rodzajów literackich. Rzadko jednak kiedy autor biblijny był twórcą jakiegoś rodzaju literackiego. Zwykle dobierał on te spośród istniejących w jego środowisku, które najbardziej odpowiadały wyrażaniu przezeń treści, którą chciał przekazać.

aa/ W zakresie poezji:

- pieśń miłosna np. Pnp
- błogosławieństwa np. Rdz 49,1 nn
- lamentacje indywidualne np. Ps 51; 130 itd.
- lamentacje zbiorowe np. Ps 44; 60; 74 itd.
- hymny np. Ps 8; 104; 139 itd.
- pieśni dziękczynne np. Ps 21; 46; itd.

bb/ W zakresie prozy:

- Genealogie np. Rdz 10,1 ns; Mt 1,1-17; Łk 3,23-38;
- Listy urzędowe np. 1Krl 4,1 ns
- Traktaty i umowy np. 1Mach 8,22-32
- Satyra np. Iz 47,1 ns

Historia etiologiczna (*aitia – powód, przyczyna*)

Jest to ludowa forma literacka bazująca na rzeczywistych faktach przeszłości i starająca się podać ich początki, np. Rdz 1-11.

Opowiadanie etiologiczne

Jest to ludowa forma literacka swobodnie wyjaśniająca początki, znaczenie lub religijny charakter miejsc, zwyczajów, imion, nazw, przymiotów itp., np. Rdz 12,8 nazwa miejscowości Betel (Dom Boga) jest wyjaśniona w Rdz 28,11-29 przez opowiadanie o śnie Jakuba i drabinie.

Nowela historyczna

Jest to budujące opowiadanie ułożone swobodnie na podstawie jednego jakiegoś ważnego faktu historycznego, np. Rdz 37-48 (dzieje Józefa egipskiego)

Apokalipsa historyczna

Jest to gatunek literacki, który zdarzenia historyczne, dawne i świeże ujmuje w formę przepowiedni, np. księga Daniela, Apokalipsa.

Historia religijna

Jest to szereg faktów historycznych, ujętych w aspekcie religijnym, np. Księga Jozuego, 1,2 Sm, Królewskie, Kronik, 1 Mch.

Midrasz: (*darasz – szukać, badać*) to komentarz, w którym objaśnia się i aktualizuje celem pouczenia jakiś dawny tekst narracyjny Pisma św. np. Księgi Tobiasza, Jonasza, Estery, Judyty.

Odróżnia się:

- Midrasz haggadyczny - dotyczy treści narracyjnej (*od haggid – opowiadać*). Paweł z Tarsu, w swoich listach, poświadcza znajomość wielu midrasz: chrzest pokolenia przebywającego na pustyni (1Kor 10,1n), skała towarzysząca Izraelitom na pustyni (1Kor 10,4), zwie-

dzenie Ewy przez węża (2Kor 11,3), , prześladowanie Izaaka przez Izmaela (Ga 4,29)¹

- Midrasz halachiczny – dotyczy treści normatywnej (od halakka – norma): np. Ga 3,19: „Na cóż więc Prawo? Zostało ono dodane ze względu na wykroczenia, aż (αχρις aż, które dotyczy przyszłości, a nie εως – aż, które nie sięga przyszłości, np. Mt 1,25) do przyjścia Potomka”. „Wykroczenia”: bo Prawo, dzięki któremu rozpoznaje człowiek dobro i zło, jeśli nie dawałoby siły do przewyżczenia zła, to by tylko mnożyło ludzkie upadki.

Przypowieść

Jest to dłuższe zmyślane, ale możliwe opowiadanie, zwykle zaczerpnięte z życia codziennego, które poprzez porównanie ma wyjaśnić jakąś naukę moralną lub prawdę nadprzyrodzoną, np. przypowieść o faryzeuszu i celniku, którzy przyszli do świątyni, aby się Modlić Łk 18,9-14). Istotną sprawą w przypowieści jest tzw. „*tertium comparationis*”, tzn. to trzecie, co wynika z tego porównania, w naszej przypowieści: Bóg zna wnętrze człowieka i je ocenia.

Porównanie

Jest to krótkie sformułowanie celem wyjaśnienia czegoś np. Łk 13,32: „Lecz On im odpowiedział: Idźcie i powiedzcie temu lisowi”, chodzi o chytrego Heroda Antypasa, jednego z trzech synów Heroda Wielkiego, który rządził Galileą i Pereą w latach od 4 -39 r p.C._On to poślubił żonę swego brata Filipa – Herodiadę (Mk 6,17).

Bajka: jest to opowiadanie fikcyjne, np. Sdz 9,1 ns

Alegoria

Jest to rozbudowana forma literacka odnosząca się najczęściej do pojęć ogólnych, która oprócz znaczenia dosłownego ma też znaczenie umowne, np. alegoria Sary i Hagar, które wyobrażają dwa przymierza: stare i nowe (Ga 4,21-24).

Metafora

Jest to forma stylistyczna, w której użyty wyraz zajmuje nowe znaczenie np. „Skala” zamiast „Piotr” (Mt 16,18), „baranek” zamiast Jezus (J 1,29); „umilowany uczeń” zamiast „Jan” (J 13,23) itp.

¹ Por. Gnilka J., Paweł z Tarsu. Kraków: 2001, s. 38

(Frankowski J., *Metafora w Biblii*. W: *Studia o metaforze*. Cz. 2. Red. M. Głowiński. [t.] 62) s.153-173. Wrocław 1983).

Diatryba:

tzn. retoryczna rozprawa z fikcyjnym oponentem, np. Księga Koheleta, w której dyskusję prowadzi sam autor; także rozważanie św.Pawła w sprawie usprawiedliwienia dla Żydów (*Rz 2, Ins*).

Idiom – jest to wyrażenie nie przetłumaczalne dosłownie na inny język, np. „Łatwiej jest przejść wielbłądowi przez ucho igielne, niż bogatemu wejść do królestwa Bożego” (Łk 18,25; par. Mt 19,24; Mk 10,25). „He had the subject at his fingers’ ends” – Znał temat bardzo dobrze (*a dosłownie: On miał przedmiot na końcach swoich palców*).

Personifikacja: gdy przedmiotowi nadaje się cechy osoby ludzkiej, np. *Ps 89,15: „przed Tobą kroczą łaska i wierność”*; *Prz 1,20: „Mądrość woła na ulicach, na placach głos swój podnosi” itp.*

Ironia, np. *J 7,48: „Czy ktoś ze zwierzchników lub faryzeuszów uwierzył w Niego”?* – ironizując pytali faryzeusze strażników; *Dz 28,27: „Bo otepiąło serce tego ludu. Ushydzeli niechętnie i zamknęli oczy, aby przypadkiem nie zobaczyli oczami i uszami nie uszydzeli, i nie zrozumieli sercem, i nie nawrócili się, i abym ich nie uleczył”* (por. *Iz 6,10; Ps 22,9*).

Wspomniane wyżej metody badań, jak i wykrywane przez nie rodzaje literackie prowadzą do coraz lepszego i głębszego poznawania prawdy zawartej w Biblii, czyli odkrywania prawdziwego, zamierzonego przez hagiografa sensu jego wypowiedzi i twierdzeń..

C. Krytyka historyczna

Lepszemu zrozumieniu dzieła hagiografa służy też poznanie śro-dowiska, w którym on żył i działał. Jest to zasadniczy krok w kierunku umieszczenia treści dzieła w kontekście historii, tak samej Biblii, jak i Bliskiego Wschodu.

Krytyka historyczna więc obejmuje: dane biograficzne dotyczące autora dzieła, dane o adresatach, do których ono zostało skierowane, czas i miejsce jego powstania oraz okazję i cel księgi.

aa/ autor

Najważniejszą rzeczą jest dotarcie – na ile to możliwe – do jego danych personalnych, a więc jego pochodzenia, wykształcenia, sta-

nowiska społecznego. Ważną też jest rzeczą poznać jego słownictwo i mentalność oraz warunki, w jakich się znajdował wówczas, gdy dzieło swe tworzył. Np. wykształcony Izajasz, a Amos, właściciel trzód i sykomor; Mateusz - celnik i Łukasz – lekarz oraz historyk. Np.: gdy Mateusz (9,1) i Marek (2,3) podają termin obiegowy „*paralytyk*”, to Łk (5,18) podaje określenie medyczne: „*był sparaliżowany*”. człowiek, którego przyniesiono do Jezusa.

bb/ adresaci

Zazwyczaj autor kierował swe dzieło do określonego grona odbiorców. Dostosowywał więc swe wypowiedzi do nich. Stąd to znajomość adresatów, ich szerokiej sytuacji życiowej pod różnymi aspektami (politycznym, społecznym, ekonomicznym, religijnym itd.) bardzo ułatwia poprawne zrozumienie wielu szczegółów zawartych w tekście oraz tym samym naświetla tło całej księgi.

Np. Tenże Paweł do Filipian napisze: „*Dziękuję Bogu mojemu, ilekroć was wspominam – zawsze w każdej modlitwie.*” (1,2), gdy tymczasem do Galatów napisze: „*O bezmyślni [ανοητοι] Galacji*” (3,1), albowiem inne były w obu przypadkach okoliczności tych sformułowań: wierni Galatów rozpoczęli wspaniale, lecz szybko się opuścili (Ga 3,3), gdy tymczasem do Filipian pisze, że oni jedyni przychodzili mu z pomocą, kiedy braci w Tesalonikach znaleźli się w potrzebie i mógł im pomóc (Flp 4,15-16).

cc/ czas i miejsce

Do ich ustalenia służy wielce wiedza z zakresu historii i geografii Izraela i krajów zwłaszcza sąsiednich Bliskiego Wschodu, albowiem w różnych miejscach panowały odmienne warunki życia.

dd/ okazja i cel

Wszystkie księgi biblijne powstały wskutek konkretnych potrzeb religijnych adresatów. Możliwe dokładne określenie owych potrzeb i celu, jaki przyświecał autorowi, jest rękojmią poprawnej interpretacji jego dzieła. Np. gdy okazją do napisania listu do Rzymian była sprawa usprawiedliwienia, które dokonuje się przez wiarę w Jezusa Chrystusa, a więc soteriologia (Rz 1,16ns), to taką okazją dla wiernych Koryntu były konkretne pytania, skierowane do Pawła, m.in. w sprawach małżeństw mieszanych między stroną chrześcijańską a pogańską (1 Kor 7,1ns).

Bibliografia:

Romaniuk K., Wprowadzenie do krytyki tekstu Starego i Nowego Testamentu. Poznań 1975. Szlaga J., Krytyka literacka i historyczna Nowego Testamentu. W: Metodologia Nowego Testamentu. Red. H. Langhkammer. Pelplin 1994, s.85-110;

Cz. II. PISMO ŚW. JAKO OREDZIE BOGA DO LUDZI

Pismo święte jest nie tylko dziełem ludzkim. Nie wystarczy więc do jego integralnej interpretacji sama analiza naukowa. Jest ono jednocześnie dziełem Bożym. Wymaga to wniknięcia w jego Boży charakter. Dopiero można będzie mówić o autentycznej interpretacji Biblii.

Bibliografia:

Muszyński H., Natchnienie biblijne. Pelplin 1984²

I. Natchnienie biblijne.

Pismo św. zostało napisane przez ludzi, ale zawiera zbawcze orędzie Boże, którego treść pochodzi od Boga. Choć zostało ono wyrażone przy pomocy mowy ludzkiej, to jednak **uczynili to ludzie wiary dla ludzi wiary i w celu pogłębienia ich wiary**. Biblia przeto jest księgą wiary. Ta właśnie wiara odkrywa, że Pismo św. zostało napisane pod wpływem Ducha Św. Problem natchnienia jest zatem jednym z aspektów współpracy bosko-ludzkiej. Obejmuje on cztery zagadnienia, a mianowicie: fakt, naturę, zakres i skutki tej współpracy.

a. Fakt natchnienia biblijnego

O tym, że Pismo św. jest natchnione świadczą kryteria wewnętrzne, a więc świadectwa pochodzące z samej Biblii, jak i kryteria zewnętrzne, więc świadectwa pochodzące z poza Biblii.

* kryteria wewnętrzne

Stanowią je teksty biblijne:

Nieformalne: Księgi Starego Testamentu przedstawiają się aż 214 jako Słowo Boże

Również Chrystus i apostołowie uczą, że w księgach biblijnych jest zawarte Słowo Boże. Wyrażają to przy pomocy takich formuł jak:

- „*aby się wypełniło Pismo*” (Mt 1,19; 2,15; 4,15; 8,17)
- „*co powiedział Bóg*” (Mt 15,4; 22,34; 24,15; Łk 18,31; J 13,18)
- „*mówi Pismo*” (J 19,37; Rz 4,3; Ga 4,30).

Formalne:

Co do Starego Testamentu**2P 1,20-21:**

w. 20 „*To przede wszystkim miejcie na uwadze, że żadne proroctwo Pisma nie dokonuje się przez prywatne wyjaśnienia...*”

w. 21 „*Nie wolą bowiem ludzką zostało kiedyś przyniesione proroctwo, ale przez Ducha Św. unoszeni mówili od Boga święci ludzie*”.

Analiza

- „*Wszelkie proroctwo Pisma*” – a więc wszystkie księgi Starego Testamentu

- „*Nie wolą ludzką*” – aspekt negatywny stwierdzenia

- „*Ale przez Ducha Św.*” – aspekt pozytywny, wskazujący na główną przyczynę sprawczą.

- „*Unoszeni*” – obrazowe wyrażenie wpływu głównej przyczyny sprawczej.

- „*Mówili od Boga*” – określenie skonkretyzowane.

- „*Święci ludzie*” – to drugorzędni autorzy Biblii, przy czym nie tyle chodzi o ich kwalifikacje moralne, ile o uwypuklenie Bożego na nich wpływu.

2Tym 3,16:

„*Wszelkie Pism od Boga natchnione (θεοπνευστος) pożyteczne jest do nauki, do przekonywania, do poprawiania, do kształcenia i sprawiedliwości*”.

Analiza

Istotnym jest tu wyraz θεοπνευστος. W oparciu o gramatykę przymiotnik ten może być tłumaczony:

- czynnie – „*tchnący Bogiem*” (tak: Orygenes, dawniej protestanci), lub

- biernie – „*natchniony od (przez) Boga*”. Za tym tłumaczeniem przemawia kilka racji:

- choć sama gramatyka nie rozstrzyga tego zagadnienie, to jednak przemawia ona za znaczeniem biernym. Większość bowiem przymiotników zakończonych na -τος ma znaczenie biernie:

np. θεοδιδακτοι – pouczeni przez Boga (1 Tes 4,9)

- w znaczeniu biernym występuje ten przymiotnik:

u Plutarcha, który mówi o snach od bogów pochodzących: ονειρα θεοπνευστοι

u Pseudo-Fokilidesa, gdzie jest mowa o mądrości od bogów natchnionej: σοφία θεοπνευστος.

Co do Nowego Testamentu

2P 3,15-16

„*Umiłowany nasz brat Paweł, wedle danej mu mądrości, napisał do was, jak również we wszystkich listach, w których mówi o tym. Są w nich trudne do zrozumienia pewne sprawy, które ludzie niedouczeni i mało utwierdzeni opacznie tłumaczą tak samo, jak i inne Pisma*”.

Analiza

- „*Wedle danej mu mądrości*” – to tylko innymi nieco słowami wyrażona ta sama myśl, o której powiedział już na początku tego listu. (Por. 1,20-21).

- „*Tak samo, jak i inne pisma*” – to zestawienie listów Apostoła Narodów z innymi „Pismami”, czyli Księgami Starego Testamentu, wskazuje na ich identyczne pochodzenie.

Ap 1,1: „*Objawienie Jezusa Chrystusa, które dał mu Bóg, aby ukażać swym sługom co musi się stać niebawem*”.

A więc Jan Ewangelista wyraźnie przypisuje Boże pochodzenie tej księdze.

* kryteria zewnętrzne

- świadectwa judaistyczne:

+ palestyńskie:

= Talmud, według niego Bóg przemówił do narodu wybranego przez proroków (*ustnie*) i przez ich księgi (*na piśmie*)

NB. Rabini uznawali:

+ najbardziej Torę, bo w niej Jahwe mówił przez Mojżesza;

+ mniej Proroków (*Nebiim*), gdyż mówili tylko w duchu Bożym;

+ najmniej Pisma (*Ketubim*), bo one mówiły tylko z ducha Bożego

= J. Flawiusz, (37-103?) w swoim dziele *Contra Apionem* pisze: „żydowska przeszłość została opisana

+ pozapalestyńskie: Filon, 20 r. a.C -30 r.a.C) dał świadectwo o tym, że Mojżesz pisał pod natchnieniem, napełniony Bogiem

- świadectwa chrześcijańskie

+ Teologowie Kościoła::

= jedni uważali Pismo św. za słowo Boże (*Klemens Rzymski, Ireneusz, Hipolit*);

= drudzy, że pisarze biblijni byli narzędziami Ducha Świętego (*Justyn, Teofil*);

= inni podawali, że Bóg jest autorem Ksiąg św. (*Augustyn, Ambroży*);

= jeszcze inni mówili, że Pismo św. jest dziełem współpracy Boga z człowiekiem (*Jan Chryzostom, Grzegorz Wielki*).

+ Urząd Nauczycielski Kościoła:

- „Starożytny Statuty Kościoła” z w. IV, (*EB 30*); nakazywały pytać konsekrowanego na biskupa, czy wierzy w to, że jeden i ten sam Bóg jest autorem S. i N. Testamentu.

- Sobory:

= Florencki (1442, *EB 47*) stwierdzał, że „Bóg jest autorem S. i N. Testamentu, gdyż pod natchnieniem tego samego Ducha Świętego mówili mężowie obu Testamentów”;

= Trydencki (1546-63, *EB 57*) przyjął wszystkie księgi S. i N. Testamentu, bo autorem obydwu jest ten sam Bóg”;

= Watykański I (1870, *EB 77*) uczy: „księgi S. i N. Testamentu... spisane pod natchnieniem Ducha Świętego, Boga mają za autora”;

= Watykański II, Konstytucja Dei verbum, 18.XI.1965)) kontynuując naukę o natchnieniu biblijnym;

- Encykliki: Providentissimus Deus, (1893), O studiach Pisma Świętego, Leona XIII; Spiritus Paraclitus, (1920), o bezbłędności Pisma Benedykta XV; Divino afflante Spiritu, (1943), św., o właściwym rozwoju studiów biblijnych, jaki nastąpił po 50 latach od enc. Leona XIII, m.in. o stosowaniu w Biblii rodzajów literackich i tłumaczeń z języków oryginalnych, Piusa XII. wszystkie trzy, oprócz swoich specyficznych tematów, podają też naukę o natchnieniu biblijnym.

b. Natura natchnienia biblijnego

Stwierdzone istnienie faktu natchnienia, domaga się z kolei przyjrzenia się naturze czyli istocie tegoż natchnienia.

Wskazania ogólne

Z tekstów biblijnych wyłaniają się trzy zasadnicze terminy:

- Bóg, który mówi
- człowiek, przez (δια) którego Bóg przemawia

Słowo Boże pisane, będące wynikiem współpracy Boga z człowiekiem.

Próby ujęcia natury natchnienia.

Stwierdzenie faktu istnienia natchnienia domaga się, aby się przyjąć jego naturze.

Wskazania ogólne.

W tekstach biblijnych i pozabiblijnych, potwierdzających fakt natchnienia, wymienia się zasadnicze terminy:

Bóg: który *mówi*:

Człowiek, *przez* (δια) którego Bóg przemawia;

Słowo pisane, będące *wynikiem współpracy* Boga z człowiekiem.

Błędne ujęcia.

Sprawcami zaistnienia pisanego słowa jest *Bóg i człowiek*. Natomiast w przypisywaniu ich wkładu w powstanie Pisma św. wyłoniło się w ciągu dziejów podwójne podejście:

a. wyolbrzymiające wkład Boga:

Nie chcąc w niczym uchybić Bogu, jako głównemu Autorowi Biblii, przyjmowano, że natchnienie to:

- *ekstaza*, w której człowiek nie używał swoich władz, lecz myślał i wyrażał się całkowicie pod wpływem działania Bożego (Filon).

- *objawienie*, w którym człowiek był tylko ślepym narzędziem (Luter). NB. Objawienie jest to odkrycie człowiekowi przez Boga prawdy, której człowiek – sam z siebie – nigdy by nie odkrył. W Biblii wszystko jest natchnione, ale nie wszystko objawione.

- *dyktando*, w którym człowiek to bierne narzędzie (protestanci i katolicy XVI i XVII w.).

Mimo dobrej intencji, ujęcie to jest niezgodne z danymi Biblii o własnym wkładzie w nią człowieka. Hagiografowie bowiem mówią o własnym wkładzie: o *źródłach*, którymi się posługiwali (2Mch 2,24-28; Łk 1,1-3) oraz o *własnych doświadczeniach*, z których czerpali (Mt, Jan, Dz). Stąd, jako przeciwwaga poprzedniego ujęcia:

b. wyolbrzymiające wkład człowieka:

- teoria aprobacji następczej: hagiograf napisał, a potem Duch Święty (Sykstus ze Sieny OP, w.XVI) lub Kościół (D.Haneberg OSB, w.XIX) zaaprobował;

- teoria asystencji negatywnej: hagiograf pisał, a Duch Święty, który mu towarzyszył, strzegł go od błędu (Bonfreriusz SI, w.XVII)

Teorie te odrzucił Sobór Watykański I, albowiem nie można być autorem jakiejś księgi, jeśli się nie przyczyniło pozytywnie do jej powstania.

Przyczynki do właściwego ujęcia natury natchnienia

Dał je św. Tomasz z Akwinu przy okazji rozważań o charyzmacie prorockim. Rozróżnił on dwojaki rodzaj proroctwa:

- proroctwo w sensie ścisłym: zawiera ono dwa elementy

+ poznanie przedmiotu (acceptio rerum)

+ sąd o tym przedmiocie (iudicium de rebus acceptis)

Oba te akty dokonują się pod wpływem oświecenia Bożego w umyśle proroka.

- proroctwo w sensie szerszym:

zawiera tylko sąd wydany pod wpływem oświecenia Bożego o przedmiocie znanym już drogą naturalną, czy to przez własne doświadczenie, czy to w oparciu o dostępne źródła. Sąd ten jest podwójny:

- spekulatywny – dotyczy prawdy o przedmiocie poznanym drogą naturalną i

- praktyczny – dotyczy stosowności, przydatności lub konieczności i umieszczenia na piśmie przedmiotu już osądzonego spekulatywnie, jako prawdziwego.

Są to sądy hagiografa, ale pod wpływem Boga, który

+ oświeca umysł hagiografa;

+ pobudza jego wolę;

+ czuwa nad jego władzami wykonawczymi.

W ten sposób księga, będąca wynikiem tego współdziałania ma **podwójnego autora: Boga** (pierwszorzędnego) **i człowieka** (drugorzędnego).

Stąd w Piśmie św. są:

* ślady Boga - w postaci nieomyślności i bezbłądności

* ślady człowieka – w postaci jego osobistych cech, z wyłączeniem tego, co jest sprzeczne z prawdą i świętością Autora głównego.

Właściwe ujęcie natury natchnienia biblijnego

NATCHNIENIE – jest to charyzmatyczny wpływ, za pomocą którego Bóg, przyczyna główna, podnosi i przystosowuje władze hagiografa, przyczyny narzędziej, aby napisał on wszystko to i tylko to, co Bóg chciał, aby było napisane i przekazane Kościołowi.

Natchnienie więc jest:

- czynne od strony Boga pobudzającego: jest to czynność:
    - + „ad extra”, tzn. taka, której skutek jest „poza” Bogiem i jako taka jest dziełem całej Trójcy św. Tylko jest przypisywana Duchowi Świętemu;
    - + nadprzyrodzona, gdyż przewyższa naturalne władze hagiografa i jest charyzmatem, tzn. łaska darmo dana (*gratia gratis data*) dla dobra całego Ludu Bożego;
    - + prześciowa, bo ustaje po osiągnięciu celu, tj. z momentem ukończenia księgi.
  - bierne od strony człowieka pobudzonego, który doznaje =oświecenia swego umysłu: dzięki temu hagiograf o podmiocie poznanym drogą naturalną wydaje sąd spekulatywny o prawdzie i praktyczny o jej stosowności, tj. umieszczeniu w tekście;
    - =pobudzenia swojej woli: autorem księgi jest ten, kto ma:
      - konceptję w swoim umyśle;
      - podejmuje decyzję umieszczenia jej na piśmie;
      - faktycznie ją urzeczywistnia.
- Z tej racji, aby Bóg mógł być autorem Pisma św, to to pobudzenie woli musi być:
- = uprzedzające wobec całej inicjatywy hagiografa;
  - = skuteczne w realizacji tej inicjatywy;
  - = bezpośrednie na wolę hagiografa.
- =czuwania nad swoimi władzami wykonawczymi;
- docelowe od strony księgi, w której są widoczne ślady:

- wspólne: księga jest natchniona całą jednakowo,
- Boże: jest ona wolna *de iure et de facto* od błędu logicznego i moralnego,
- ludzkie: cechy osobowościowe i środowiskowe.

c Zakres natchnienia biblijnego

Biblia, jak każda księga, swoją treść ma zawartą w słowach. Stąd stawia się tu pytanie: Czy natchnienie obejmuje tylko jej treść (natchnienie realne), czy również i słowa (natchnienie werbalne).

- Natchnienie realne

Opinie ograniczające zakres natchnienia realnego.

+ W starożytności przeczyli natchnieniu całej treści tzw. Anomici, o czym podaje w swoich pismach św. Epifaniusz z Salaminy [315-403].

+ W czasach nowożytnych

= zakres natchnienia, co do treści ograniczał H. Holden, [1596-1662], profesor Sorbony, uważając że są natchnione tylko prawdy objawione, dotyczące wiary i moralności.

= F. Lenormant [1837-1883] utrzymywał, że natchnienie obejmowało tylko prawdy porządku nadprzyrodzonego.

= J. Newman [1801-1890] był zdania, że nie są natchnione tzw. *obiter dicta* (powiedzonka uboczne, jak np. Tb 11,19; 2Tm 4,13).

= S. di Bartolo [+1906] przyjmował trzy stopnie natchnienia:

- w najwyższym stopniu są natchnione sprawy wiary;

- w średnim – sprawy obyczajowe;

- w najniższym – sprawy świeckie.

= A. Rohling [+1931] zaciśniał zakres natchnienia do pierwiastka religijnego (to innymi słowami, jak Holden i Lenormant).

Nauka Kościoła.

Według nauki katolickiej natchnienie obejmuje jednakowo całą treść zawartą w Biblii, jakkolwiek jest jego materia (religijna lub świecka) czy forma (wyrażna czy uboczna).

Wskazuje na to:

+ Pismo św.: 2 Tm 3,16: *”Każde pismo natchnione jest pożyteczne..”*

+ Jezus i Apostołowie jednakowo posługują się każdym tekstem biblijnym.

+ Tradycja: (OO Kościoła, Sobory, Encykliki): wszystko, co zawiera Biblia pochodzi od Ducha Świętego i jest natchnionym słowem Bożym.

- Natchnienie werbalne (tzn. co do słów):

Opinie ograniczające zakres natchnienia werbalnego.

+ nie widział takiej konieczności, np. Leonard Lesjus TJ, [+1586];

+ Kard. J. Franzelin [1816-1886], wychodząc ze stwierdzenia, że Bóg jest pierwszorzędny, a człowiek drugorzędny autorem Pisma św., rozróżnił w Biblii dwa elementy: formalny: tj. *treść* i materialny, tj. *słowa*. Jego zdaniem, aby być autorem księgi wystarczy nakreślić jej element formalny, tj. pojęcia, natomiast nie jest konieczne sformułowanie poszczególnych słów. Tak też jest – według niego – w Piśmie św.: Bóg jest jego autorem, ponieważ natchnął jego element formalny, tj. pojęcia. Nie było zatem rzeczą konieczną, jego zdaniem, aby Bóg natchnął też element materialny, tj. słowa.

Racje za natchnieniem werbalnym.

Dotąd Nauczycielski Urząd Kościoła oficjalnie nie wypowiedział się w kwestii natchnienia werbalnego. Opiera się ono na tajemniczym fakcie pogodzenia skuteczności działania Bożego z wolną wolą człowieka, pobudzonego przez Boga, zgodnie z jego naturą.

Obecnie, nauka o natchnieniu werbalnym staje się coraz bardziej powszechną wśród egzegetów. Według nich, w Piśmie św. są natchnione oprócz pojęć także słowa, choć tylko drugorzędnie w odniesieniu do pojęć, które są w nich zawarte.

To swoje przekonanie opierają oni na następującej argumentacji:

Pismo św.: Autor Listu do Hebrajczyków daje do zrozumienia, że dla niego każde słowo posiada charakter boski, pisząc: „Dlatego [postępując], *jak mówi Duch Święty*”(3,7) i przytacza w swoim liście róż-

ne fragmenty z Biblii (*Ps 95,7-11; Lb 14,21.23.29; Pwt 31,7; Józ 22,4 itd.*).

Tradycja: przypisywała ona wielką wagę do poszczególnych słów, albowiem wyrażały one myśli samego Boga, a zatem pośrednio i słowa były pod natchnieniem Bożym.

W dokumentach Kościoła wszystko to, co jest w Piśmie św. jest natchnione, a więc i słowa.

Racje rozumowe.

Argument metafizyczny:

Skutek wynikający ze współpracy Boga z człowiekiem należy całkowicie do obu przyczyn.

Otóż księga natchniona, na którą składają się pojęcia i słowa jest rezultatem obu przyczyn

A więc każda konstytutywna część tego rezultatu (pojęcia i słowa) jest bosko-ludzka, tj. są natchnione oba elementy.

Argument psychologiczny.

W umyśle ludzkim istnieje ścisły związek między pojęciami a słowami. Bóg zatem inspirując pojęcia, wpływał też pozytywnie na dobór słów hagiografa.

Wniosek:

Wynika z tego, że gdy natchnienie realne, tj. *pojęcia* były natchnione pierwszorzędnie, to natchnienie werbalne, tj. *słowa* były natchnione drugorzędnie. Ponieważ zaś ta sama prawda może być wyrażona przy pomocy różnych słów, dlatego hagiograf biblijny pod wpływem Bożym mógł wybierać różne słowa. Stąd mamy w Piśmie św. różne syle i różne słowa w passusach paralelnych, wystarczy sięgnąć do synopsy tekstów biblijnych.

d. Skutki natchnienia biblijnego

Właściwościami Pisma św. są świętość i prawda. Biblia czerpie je z Boga, który jest samą świętością i prawdą. Nie może więc być w Piśmie św. czegokolwiek, co mogłoby się sprzeciwiać świętości i prawdzie Boga. Stąd to skutkiem natchnienia biblijnego jest bezbłądność i prawda Pisma św.

* Bezbłądność Pisma św. (*ujęcie negatywne, do Sob. Vat II*).

Pismo św. jest bezbłędne:

- w porządku moralnym: gdyż błąd moralny jest wykluczony przez świętość Boga;

- w porządku intelektualnym: bo błąd logiczny jest wykluczony przez prawdę Bożą.

Stąd to przez bezbłądność Pisma św. rozumie się tę jego właściwość, dzięki, której jest ono *de facto et de iure* (*z faktu i z prawa, tzn. jest zawsze*) wolne od błędu moralnego i logicznego w swoich twierdzeniach autentycznych, jakakolwiek jest ich materia.

Formuła „*de facto et de iure*” oznacza, że Pismo św. nie tylko jest faktycznie (*de facto*) wolne od błędów, ale również jest wykluczona sama możliwość (*de iure*), ponieważ jest rzeczą niemożliwą, aby mógł zbłądzić Bóg, który jest głównym autorem Pisma św.

Biblia jest wolna od błędu moralnego, a więc postępowania niezgodnego ze świętością Boga oraz błędu logicznego czyli niezgodności sądu z rzeczywistością. Nie chodzi zatem o jakąś pomyłkę materialną, płynącą z naturalnych braków i ograniczeń ludzkich hagiografa, jako człowieka, który zawsze pomylić się może.

Przez „twierdzenia autentyczne Pisma św.” rozumie się tylko twierdzenia hagiografa wprost przez niego aprobowane i jak on chciał - pod wpływem natchnienia - je wyrazić (KO 12).

Z tej racji:

- nie ma (*de facto*) i być nie może (*iure*) sprzeczności między autentycznym twierdzeniem hagiografa a pewnikiem naukowym (*aksjوماتem*), albowiem jednego i drugiego autorem jest ten sam Stwórca.
- gdyby jednak zaistniała jakaś sprzeczność w konkretnym wypadku, to w rzeczywistości okaże się ona tylko sprzecznością pozorną, albo tzw. autentyczne twierdzenie hagiografa nie jest takim, albo tzw. pewnik naukowy jest tylko hipotezą

Dlatego:

Jeśli autentyczne twierdzenie hagiografa jest takie w rzeczywistości, to rzekomy pewnik naukowy jest tylko hipotezą i należy wobec tego iść za autentycznym twierdzeniem hagiografa;

Jeśli zaś pewnik naukowy jest takim w rzeczywistości, to rzekome twierdzenie hagiografa zostało niewłaściwie odczytane, a więc

nie jest takim i wobec tego należy pójść za pewnikiem naukowym.

Zaistniały więc ewentualny spór może dotyczyć tylko interpretacji danego tekstu, a nie podstawowego pewnika, tj. jego prawdziwości.

Tak jest w każdym wypadku, „*jakakolwiek byłaby materia*” tych autentycznych twierdzeń hagiografa, a więc nie tylko odnosząca się do wiary i moralności, ale także do historii, wiedzy naukowej itd.

Wartość historycznych wypowiedzi biblijnych podważał A. Loisy (1857-1940). Natomiast M.d'Hulst (1841-1896) wątpił, czy wszystkie świeckie wypowiedzi ksiąg biblijnych są bezbłędne.

Wobec takich wypowiedzi zabrał głos Nauczycielski Urząd Kościoła. Pierwszym, który zabrał głos w sprawie bezbłędności Pisma św. był pap. Leon XIII w enc. *Providentissimus Deus* (18.XI.1893). Natomiast wypowiedź A. Loisy'ego potępił pap. Pius X w swej enc. *Pascendi* (8.IX.1907). Benedykt XV zaś w enc. *Spiritus Paraclitus* (15.IX.1920) potępił tych, którzy „wprowadziwszy do Pisma św. rozróżnienie między elementem religijnym a świeckim ograniczają i zacieśniają skutki natchnienia”.

* Prawda Pisma św. (aspekt pozytywny, od Sob. Vat. II).

W konstytucji Soboru Watykańskiego II „*Dei verbum*” (*O Objawieniu*) czytamy: „księgi biblijne w sposób pewny i bez błędu podają prawdę, jaka z woli Bożej miała być w Piśmie św. utrwalona dla naszego zbawienia (2 Tm 3,16-17), a nie rzeczy, które do tego zbawienia są niepotrzebne (św. Augustyn, św. Tomasz, Leon XIII, Pius XII)”.

Pismo św. jednak, będąc księgą o Bogu jest zarazem i księgą o człowieku, który ma do tego Boga zdążyć przez swoje ziemskie bytowanie. Z tej racji człowiek jest niejako zanurzony, tak w świecie przyrody, jak i w świecie historii. Stąd to w Biblii, w której jest mowa o Człowieku, z konieczności dotyka obu dziedzin: przyrody i historii. Zachodzi więc między nimi swoista zależność.

**Prawda Pisma św. a nauki przyrodnicze

Tutaj Biblia podaje jedynie zewnętrzny aspekt zjawiska.

Zależnością, jaka zachodzi między Biblią a naukami przyrodniczymi, kierują dwie zasady:

- Zasada negatywna:

Pismo św. nie zawiera pouczeń natury naukowej; jego celem jest wskazywanie drogi, która prowadzi do zbawienia. Nie można więc traktować Pisma św. jako podręcznika z dziedziny nauk przyrodniczych.

Zależność zatem, jakie zachodzą między nimi na płaszczyźnie przyrodniczej należy rozwiązywać, według zasad omówionych już w dziale o bezbłędności w Piśmie św.

- Zasada pozytywna:

Pismo św. opisuje zjawiska przyrody w taki sposób, jak one ukazują się ludzkim zmysłem, tzn. tak, jak one na pozór się przedstawiają. W takim ujęciu nie zachodzi więc obawa popełnienia błędu logicznego, tj. niezgodności między sądem hagiografa a rzeczywistością, ponieważ przedmiotem owego sądu jest zewnętrzny przejaw zjawiska, jaki może być zauważony przez zmysły, tzn. rzeczywistość zewnętrzną zjawiska, nie zajmując się jego wewnętrzną naturą.

****Prawda Pisma św. a historia**

Tutaj z kolei jest podana w Biblii wewnętrzna treść wydarzenia

Podstawowe zasady, które kierują zależnością między Biblią a historią można sprowadzić do trzech.

(1) Pismo św. faktycznie (*de facto*) daje i zamierza (*de iure*) dać naukę odpowiadającą rzeczywistości historycznej, tzn. wewnętrznej treści wydarzenia.

(2) „Historia biblijna” jest prawdziwa, ale bywa interpretowana w zależności od przyjętej koncepcji.

Do połowy XX w. rozpowszechniona była pozytywistyczna koncepcja historii, jako faktografia wydarzeń po sobie następujących..

Od połowy w. XX wyłoniła się personalistyczna koncepcja historii, jako uchwycenie *istoty* faktów i wydarzeń, którą stanowi *doświadczenie ludzkie* tzn. subiektywne przeżycie, jakich doświadcza jednostka lub społeczność (grupa).

Ta właśnie ostatnia koncepcja ma swe pełne odzwierciedlenie w Biblii. Hagiografowie biblijni bowiem postawili za cel przekazać po-

tomnym przede wszystkim wewnętrzną treść (poszczególnych) faktów i wydarzeń, tzn. tego, jak Lud Boży je przeżywał, co w nich widział i jakie znaczenie miały one dla jego wiary. Ich przeto historyczne przekazy są bliższe teologii historii, niż historiografii.

Tak tedy rozumiana historia zawarta w Biblii jest prawdziwa, ale niedoskonała w swej metodzie. Niedoskonałość ta jest prostą konsekwencją posługiwania się różnymi rodzajami literackimi, uprawianymi w obrębie historii, w celu przekazania faktów i wydarzeń.

Stąd rodzi się trzecia zasada:

(3) Dla właściwej interpretacji passusów historycznych Biblii konieczne jest branie pod uwagę rodzajów literackich, w których zostały one spisane.

Rodzaje literackie są formami stylistycznymi w celu przekazania treści. Jako zjawiska społecznego myślenia, odczuwania i wyrażania się w zależności od cywilizacji i środowiska w określonej epoce, zajmują one właściwe sobie miejsce i w Biblii. Kierują jednak nimi następujące normy:

* Natchnienie przyjmuje jakikolwiek rodzaj literacki w Biblii, byleby nie sprzeciwiał się świętości i prawdzie Bożej

* Prawda nie jest jednakowa we wszystkich rodzajach literackich, lecz zależy od cech właściwych każdemu rodzajowi (KO 12)

* Rodzajów literackich w Biblii nie ustala się z góry, ale w porównaniu z pokrewną literaturą semicką (KO 12).

Bibliografia:

Potocki S., Prawda Pisma św. KDP R.56: 1970 s.213-215.

II. Kanon Ksiąg Świątych

Definicja nominalna: Określenie *kanon* pochodzi z jęz. greckiego: κανον - w sensie dosłownym: łodyga trzciny, pręt trzciniowy, trzcina, a w sensie przenośnym m.in.: miara, reguła, norma moralna, katalog, spis.

Definicja realna: Kanon biblijny jest to oficjalny zbiór ksiąg natchnionych.

I. Historia kanonu biblijnego.

Z powodu nie pełnej dokumentacji tylko z trudem można odtworzyć dzieje kanonu biblijnego. Czyni się jednak starania w tym kierunku.

1. Historia Kanonu biblijnego u Żydów.

Choć nie w pełni, to jednak istnieją świadectwa wskazujące na to, że Izraelici przez wieki w sposób troskliwy zbierali i przechowywali pewne pisma mężów Bożych i przyjmowali je jako słowo Jahwe. Świadectwem są tutaj niektóre teksty biblijne oraz pewne wzmianki w tradycji żydowskiej.

a/ Teksty biblijne.

Dn 9,2 świadczy, że przynajmniej w VI w.a.C. istniały „Pisma”, które gruntownie wertował.

2 Mch 2,13 pisze wyraźnie o Nehemiaszu, który w Judei w V w.a.C., zakładając bibliotekę zebrał księgi o królach, księgi proroków, księgi Dawida”.

Syr 9,10 pisze o kościołach dwunastu proroków, a rozdziały 44-50 tej księgi, napisane pod koniec III w.a.C. opierają się na księgach wcześniejszych, wchodzących w skład trzech grup, tj. Toty, Proroków i Pism (*Tory, Nabiim i Ketubim*). TANACH (תנ"ך)

Syr 1,1w dodanym przez siebie prologu do księgi Syracha, pochodzącej z II w.a.C. podaje już wyraźnie trzy grupy: „*Prawo, Prorocy i ci którzy po nich przyszli*”, tzn. *Pisma*.

b/ Tradycja żydowska.

J. Flawiusz wymienia: 5 ksiąg Mojżesza, 13 ksiąg prorockich, 4 księgi hymnów (tj. *Pisma*), zaznaczając, że wszystkie te księgi zostały napisane do V w.a.C.

Apokryf IV Ezdr (II-III w.p.C) wspomina o 54 księgach rzekomo poddyktowanych przez Ezdrasza.

Talmud babiloński (IV-V w.p.C.) podaje liczbę 39 ksiąg, należących do trzech grup.

W oparciu o w/w świadectwa istniały dwa kanony ksiąg biblijnych u Żydów:

= kanon palestyński (tj. ortodoksyjny), który miał 39 ksiąg i został ustalony już w V w.a.C.

= kanon aleksandryjski, który miał 46 ksiąg (tj. na diasporze z 7 księgami więcej) i został ustalony w I w.p.C.

NB. Talmud – (תלמוד - nauka, od czasownika: „lamad” – uczyć) – jest to żydowski komentarz do Biblii S.T.

Składa się z dwóch części:

1. Miszna (משנה, od czasownika: szanah -ה שן- powtarzać) – to ustny komentarz tekstów halachicznych (jurydycznych, prawniczych). (w II w.p.C. została umieszczona na piśmie przez tanaitów, tj. nauczycieli). Życie jednak toczyło się dalej, wymagając dalszych komentarzy. To one, z kolei, stanowią część II Talmudu, a jest nią:

2. Gemara (גמרא, od czasownika: גמר – gamar – uzupełnić, kończyć) – to aramejskojęzyczny zbiór rabinackich komentarzy i objaśnień uzupełniających Misznę, którą stworzyli amoraici, tj. mówcy.

Ponieważ Talmud powstał na dwu obszarach, stą istnieją dwa Talmudy: palestyński (= jeruzolimski) i babiloński.

2. Historia Kanonu biblijnego u chrześcijan.

a/ Kanon Starego Testamentu – został on przejęty w formie kanonu aleksandryjskiego, z podziałem na: Torę, Proroków, Pisma. (skrót hebrajski: TaNaK תנ"ך)

b/ Kanon Nowego Testamentu.

Powstawał powoli, podobnie, jak S.T. Świadczą o tym i tu pewne teksty biblijne oraz tradycja chrześcijańska.

a/ Teksty biblijne.

Kol 4,16: Św. Paweł poleca wiernym Kolosan (powstał w r. 61/2), aby przeczytali jego list, skierowany do wiernych w Laodycei; i odwrotnie.

2 P 3,16: jest tam mowa o wszystkich listach św. Pawła (a 2 P powstał między 64 a 67 r.).

b/ Tradycja chrześcijańska.

Św. Justyn (ok. 100-167): w swoim dziele „Apologia” (1,66), pochodzącym z ok 150 r. pisze, że chrześcijanie czytają w niedzielę oprócz pism prorockich również „pamiętniki Apostołów”, zwane Ewangeliami.

Papiasz, (ok. 140 r.) biskup Hierapolis we Frygii, w Azji Mniejszej zna Ewangelię Marka i Mateusza.

Fragment Muratoriego (ok. r. 155) zawiera catalog, rozpoczynający się od słów: „Trzecią ewangelię napisał Łukasz”, a dalej ma: Jana, Dz, 13 listów Pawła (*brak do Hbr*), 3 katolickie: 1-2 Jana, Judy (*reszty brak*), Ap.

Tertulian (155-220) (*odstąpił od Kościoła, zakładając własną sektę*), pisze, że w kościołach czytano zbiory listów apostoelskich, zwane „pismami”.

Widać więc z tego, że już od samego początku zaczęto zbierać te pisma, które uważano za bardzo ważne.

Najpierw była to grupa ksiąg ogólnie znana jako „Ewangelia” i którą wymieniano jako dokument autorytatywny.

Drugą grupę stanowiły listy Pawłowe (*bez Hbr*) oraz apostolskie

Po raz pierwszy wymienia św. Atanazy w 367 r. wylicza **wszystkie dwadzieścia siedem ksiąg**, i od tego czasu przyjmuje się ustalenie kanonu N. Testamentu.

2. Kanon i jego podział u Żydów

Choć istniały u Żydów dwa kanony: palestyński, mający 39 ksiąg i aleksandryjski, składający się z 46 ksiąg, to jednak miały one ten sam podział, dzieląc się na trzy części:

1. Tora (תורה – Prawo) obejmuje pięć ksiąg, stąd Pięcioksiąg (*z grec. Pentateuch- pięć+ schowek*): Rodzaju (*Rdz*), Wyjścia (*Wj*), Kapańska (*Kpl*), Liczb (*Lb*), Powtórzonego Prawa (*Pwt*).

2. Nebiim (נביים – Prorocy, w skład których wchodziłi:

a/ Prorocy wcześniejsi, (tj. do VIII w.a.C.), tzn. księgi: Jozuego (*Józ*), Sędziów (*Sdz*), 1-4 Królów (*1-4 Krl*).

b/ Prorocy późniejsi (od VIII do IV w.a.C.):

Izajasz (*Iz*), Jeremiasz (*Jr*), Ezechiel (*Ez*)

Ozeasz (*Oz*), Joel (*Jl*), Amos (*Am*),

Abdiasz (*Ab*), Jonasz (*Jon*), Michasz (*Mi*),

Nahum (*Na*), Habakuk (*Ha*), Sofoniasz (*So*),

Aggeusz (*Ag*), Zachariasz (*Za*), Malachiasz (*Ml*).

Ketubim (כתובים – Pisma, w których wyróżniano:

a/ Pisma wielkie, tj.: Psalmów (*Ps*), Przysłów (*Prz*), Hioba (*Hi*).

b/ Pięć zwojów (*Megilot*): czytano je w synagogach: Pieśń nad pieśniami (*Pnp*), w oktawie Paschy, tj. między 15 a 21 Nizan, Rut (*Rt*), w drugi dzień Pięćdziesiątnicy, tj. Szawuot (*שבועות*) (*maj/czerwiec*) – żydowskie Święto Tygodni, zwane też Świętem Żniw lub Zielonymi Świątkami. (*Jedno z trzech świąt pielgrzymkowych: Pascha I Święto Namiotów- Sukkot*). Upamiętnia ono nadanie Tory Mojżeszowi na górze Synaj i wypada w siedem tygodni po Święcie Paschy. Lamentacje (*Lm*), czyta się 9 Ab (*lipiec/sierpień*), w rocznicę upadku Jerozolimy (586 r.a.C.), Koheleta (*Koh*), w trzeci dzień Święta Namiotów (*Sukkot*) (*15-22 Tiszri = wrzesień/październik*), Estery (*Est*), w święto Purim (*Losów*), 14 Adar = luty/marzec). Przypominało ono uwolnienie Żydów przez Esterę z niebezpieczeństwa zagrażającego im w Persji ze strony Hamana, wezyra.

c/ Księgi bez kwalifikacji: Daniela (*Dn*), Ezdrasza (*Ezd*), Nehemiasza (*Ne*), 1-2 Kronik (*1-2 Krn*).

NB. Żydzi w czasach po Chrystusie uważali, że są tylko 24 księgi. Liczbę tę otrzymali wskutek połączenia niektórych z nich.

Wreszcie J. Flawiusz ur. ok.37, zm. ok.103 r.p.C.) dostosował liczbę ksiąg do liter hebrajskiego alfabetu i stąd otrzymał tylko 22 księgi.

3. Kanon i jego podział u chrześcijan

A/ Księgi Starego Testamentu.

Chrześcijanie, przyjąwszy kanon aleksandryjski, a więc 47 ksiąg, podzielili je również na 3 grupy.

a/ Dawniej:

1. Księgi historyczne:

Pięcioksiąg (*Pc*): Rdz, Wj, Kpł, Lb, Pwt; Józ, Sdz, Rt, 1-2 Samuela (*1-2 Sm*); 3-4 Krl (*lub 1-2 Krl*), 1-2 Kronik (*1-2 Krn = Paralipomenon w LXX*), *Ezd, Ne, Tobiasza* (*Tob*), Judyty (*Jud*), Estery (*Est*), 1-2 Machabejska (*1-2 Mch*).

2. Księgi dydaktyczne:

Hi, Ps, Prz, Koh (*Ecclesiastes – Eccle*), Pnp, Mdr, Mądrość Syracha (*Syr*) (*Ecclesiasticus – Eccli*).

3. Księgi prorockie:

Prorocy więksi: Iz, Jr (z Lm, Barucha (Ba) i Listem Jr), Ez, Dn.

Prorocy mniejsi: (ich umowny skrót: John Szammaj):

Oz, Jl, Am, Ab, Jon, Mi, Na, Ha, So, Ag, Za., Ml.

b/ Obecnie wyróżnia się następujące grupy:

1. Pięcioksiąg.
2. Dzieło deuteronomiczne: Józ, Sdz, 1-2 Sm, 3-4 Krl.
3. Dzieło kronikarskie: 1-2 Krn, Ezd, Ne,
4. Księgi historyczno-dydaktyczne: Lm, List Jr, Ba, Tb, Jdt, Est, 1-2 Mch.
5. Księgi Proroków:
  - Wiek VIII: Am, Oz, Mi, Protoizajasz (z 1-39).
  - Wiek VII: So, Na, Ha, Jr.
  - Wiek VI (czasy niewoli babil. 586-538): Ez, Deuteroiz. (40-54).
  - Wiek VI-IV (epoka perska: 538-333): Tritoiz (55-66), Ag, Za I (rr. 1-8), Za II (rr.9-14), Ab, Jl, Jon, Ml.
6. Księgi dydaktyczne (mądrościowe): Hi, Ps, Prz, Koh, Pnp, Mdr, Syr. (NB. protokanoniczne: pierwsze pięć; deuterokanoniczne: ostatnie dwie)

B/ Księgi Nowego Testamentu.

Książ NT jest 27. Dzielono je:

a/ Dawniej na dwie grupy:

Ευαγγελιον (*Ewangelie*): Mt, Mk, Łk, Jan.

Αποστολοι (*Apostołowie*): reszta

b/ Obecnie dzieli się na trzy grupy:

Księgi historyczne: Mt, Mk, Łk, J, Dz.

Księgi dydaktyczne:

14-ście Listów Pawłowych (*Corpus Paulinum*), tj.

4. większe: Rz, 1-2 Kor, Ga

4. więzienne: Ef, Flp, Kol, Flm.

3. pasterskie: 1-2 Tm, Tt.

2. Tes.

1. Hbr (*nie-Pawłowy, może jego ucznia*).

7 listów apostołskich (*katolickich, powszechnych*):

Jk, 1-2 P, 1-3 J, Jud.

NB. Zaczyna się dziś rozróżniać listy Pawłowe:

protokanoniczne: Rz, 1-2 Kor, Ga, Flp, 1 Tes, Flm

deuterokanoniczne: Ef, Kol, 2 Tes, 1-2 Tm, Tt²

Księga prorocka: Ap.

Kryterium kanoniczności.

Ponieważ Pismo św. ma dwóch autorów: boskiego i ludzkiego, stąd kryterium kanoniczności jest tradycja bosko-apostołska jako podstawa do nieomyślnej wypowiedzi Nauczycielskiego Urzędu Kościoła w zaliczaniu danej księgi do kanonu (*KO 8*).

Księgi proto- i deuterokanoniczne.

Wyraz „*proto*” wywodzi się z jęz. greckiego *πρωτος* – *pierwszy, wcześniejszy*; również pochodzi z niego słowo „*deutero*” *δευτερος* – *drugi, następny*.

Oba określenia: *księgi proto- i deuterokanoniczne* wprowadził już w 16 w. Sykstus ze Sieny OP (1520-1569) w zastosowaniu do ksiąg tak Starego, jak i Nowego Testamentu, choć z różnych racji, o których niżej.

Dla uniknięcia ciągłego powtarzania, że kanon ortodoksyjny Starego Testamentu miał 39 ksiąg, a kanon aleksandryjski – 46, Sykstus księgi kanonu ortodoksyjnego jako pierwszego nazwał protokanonicznymi, natomiast tych siedem (*Tb, Jdt, Ba z Listem Jr, Mdr, Syr, 1-2 Mch*) więcej z kanonu aleksandryjskiego nazwał deuterokanonicznymi jako, że ten kanon był późniejszy.

Żydzi ortodoksyjni bowiem ustalili trzy kryteria, według których przyjęli do swego kanonu poszczególne księgi starotestamentalne:

+ napisane w Palestynie;

+ po hebrajsku;

+ napisane do V w.a.C. tj. do czasów Ezdrasza i Nehemiasz.

² Por. Glinka J., Paolo di Tarso Apostolo e testimone, Brescia 1998, p. 22

Tym kryteriom nie odpowiadało owych siedem ksiąg, przyjętych do kanonu aleksandryjskiego, które dlatego otrzymały nazwę *ksiąg deuterokanonicznych*.

Podobna sytuacja miała miejsce i w Nowym Testamencie, lecz z powodu innych przyczyn.

W ciągu ustalania się kanonu NT nie zawsze nie i nie wszyscy – ze względu na zachodzące konkretne okoliczności – posługiwali się wszystkimi księgami tego Testamentu.

Biorąc to pod uwagę, bracia protestanci wywnioskowali, że jakoby chrześcijanie mieli wątpliwości do siedmiu ksiąg NT: Hbr, Jakuba, 2 Piotra, 2-3 Jana, Ap. Aby tego ujęcia ciągle nie powtarzać również tych siedem ksiąg nazwał *deuterokanonicznymi*, które były zaw sze przyjmowane, choć nie zawsze się na nie powoływano.

Bibliografia:

Homerski J., Kanon ksiąg świętych. W: Wstęp ogólny do Pisma Świętego. Red. J. Szłaga. Poznań-Warszawa 1986, s.69-97; Świderkówna A., Trzy kanony biblijne. W: Nurty chrześcijaństwa. Materiały z wykładów. Red. M. Dobkowski, S. Kosieliński. Warszawa: 1995, s.9-16

III.Zasady katolickiej interpretacji Pisma św.

Hermeneutyka

Bibliografia:

Chmiel J., Problemy współczesnej hermeneutyki biblijnej. RBL R.25: 1972 nr 1 s. 2-12; Drozd J., Homerski J., Zasady katolickiej interpretacji Pisma Świętego. W: Wstęp ogólny do Pisma Świętego. Red. J. Homerski. Poznań-Warszawa 1973 s.297-322; Grzybek S., Współczesna hermeneutyka biblijna. W: Współczesna hermeneutyka biblistyka polska 1945-1970. Red. J. Łach, M. Wolniewicz. Warszawa 1972, s. 55-78; Mędała S., Charakterystyczne cechy interpretacji katolickiej. STV R.33: 1995 nr 2 s.169-181; Rafiński G., Metody i kierunki interpretacji Pisma Świętego. STV R.33: 1995 nr 2 s.153-162; Szymik S., Rola Ducha Świętego w procesie interpretacji Biblii. RTK T.46: 1999 z.1 s.5-19; Warzecha J., Współczesne metody interpretacji Biblii. HW R.6: 1995 nr 3 s.31-38;

Niemal każdy tekst starożytny, aby był możliwie dobrze zrozumiany, wymaga pewnych objaśnień w celu wnikięcia w myśl boskiego i ludzkiego autora, wyrażoną słowami stosownie do mentalności swego środowiska.

Również Księgi biblijne, będąc zbiorem tekstów starożytnych, domagają się takiej interpretacji. Ponieważ jednak Pismo św. jest owocem współpracy Boga z człowiekiem, jego interpretacja musi uwzględniać taką metodę i zastosować takie zasady, aby wydobyc te myśli, które Bóg w tekście biblijnym zawarł, a hagiograf ujął w ludzkie słowo.

Zajmuje się tym **hermeneutyka**. (*ερμηνεύω* = objaśniać, wykladać). Hermeneutyka jest więc gałęzią wiedzy biblijnej, która podaje zasady teoretyczne i praktyczne poprawnego rozumienia tekstu biblijnego, możliwie jak najpełniej.

Jej właściwym (formalnym) przedmiotem jest pojęcie **sensu** tekstu biblijnego i jego rodzaju, którym zajmuje się **noematyka** (*το νοημα, -ατος* = *myśl, zamysł*).

Natomiast odkrywaniem tego sensu tekstu biblijnego zajmuje się **heurystyka** (*εὕρισκω* = *odnajdywać*).

Natomiast zasady i sposoby wykładania znalezionej sensu podaje **proforystyka** (*προφερω* = *wyłożyć*).

Te wszystkie 3 działy z reguły mają charakter teoretyczny. Praktyczne zaś ich zastosowanie w odniesieniu do tekstu Ksiąg św. należy do **egzegezy** (*η εξηγησις, -εως* – *objaśnianie*).

A. O sensach biblijnych – Noematyka

Sens– w ogóle – jest to jakaś myśl wyrażona słowami.

Od sensu należy odróżnić znaczenie.

Znaczenie – jest to pojęcie związane z wyrazem (słowem) niezależnie od kontekstu, w jakim się ów wyraz znajduje.

Tak więc są wyrazy, które mogą mieć więcej znaczeń, ale użyte w określonym znaczeniu, mają tylko jeden sens. Np. wyraz „droga”, może oznaczać: szlak, po którym się chodzi lub regułę życia, „gwiazda”, może być ta na niebie lub filmowa, „zamek” – jako twierdza lub w drzwiach, itp.

Do egzegezy zatem należy, by w danym tekście biblijnym odkrył właściwe znaczenie, czyli ten sens (= JEDNO ZNACZENIE), które zamierzał Bóg, a w słowa ujął autor natchniony.

Każdą myśl lub prawdę można wyrazić (zakomunikować) za pomocą słów lub rzeczy (czynów). Stąd rozróżnia się, oprócz pochodzących, dwa sensy zasadnicze:

Wyrazowy (historyczny)

Rzeczowy lub typiczny (duchowy)

1. Biblijny sens wyrazowy

Jedynie właściwym sensem biblijnym jest sens wyrazowy. Inne sensy, albo się o niego opierają, albo z niego wynikają.

a/ Pojęcie

Biblijny sens wyrazowy:– jest to znaczenie bezpośrednio zamierzone przez Boga i wyrażone za pomocą słów autora natchnionego.

Jest on jedynie właściwym sensem biblijnym. Wszystkie inne albo się na nim opierają, albo z niego wynikają.

Sens wyrazowy dzieli się na trzy kategorie, w zależności od aspektu, jaki ma się na uwadze.

*Ze względu na kryterium, którym się go odkrywa, mamy sens:

+ gramatyczny: gdy podstawą są reguły gramatyczne.

+ logiczny: gdy podstawą są zasady logiki i kontekstu.

*Ze względu na treść, sens może być:

+ historyczny: gdy bierze pod uwagę fakty.

+ dogmatyczny: gdy podaje wykład wiary.

+ moralny: (*topologiczny*, od τροπος – *sposób postępowania*), gdy uczy zasad postępowania moralnego.

+ anagogiczny: (αναγωγή – *wzniesie się duszy ku*): gdy ma się na uwadze obietnice życia przyszłego.

*Ze względu na użycie słów: mamy sens:

+ dosłowny (*właściwy*): gdy wyrazy zostały użyte w ich dosłownym znaczeniu.

+ przenośny (*alegoryczny*): gdy wyrazy zostały użyte w znaczeniu przenośnym.

Biblijnemu sensowi wyrazowemu towarzyszy zawsze treść teologiczna. Przedmiotem bowiem objawienia jest tajemnica zbawienia, do której ten sens się kieruje.

Stary Testament rozwijał się w dwu perspektywach:

+ pierwszą stanowiła religijna świadomość Izraela o swoim wybraństwie, tj. powołaniu;

+ drugą stanowiły wyroczone prorockie, ukazujące tajemnicę zbawienia jako rzeczywistość eschatologiczną.

W Nowym Testamencie tajemnica zbawienia została ukazana jako Falk dokonujący się i dokonany w Jezusie, co zostało przekazane w potrójnej formie:

+ jako słowa i czyny samego Jezusa (*ipsissima verba Jesu=logia Jezusa*); (*pierwszy etap*);

+ jako nauczanie apostołskie (*drugi etap*);

+ jako redakcja Ewangelistów (*trzeci etap*).

b/ Zasady.

Podstawę katolickiej interpretacji biblijnej stanowią dwie zasady:

- **powszechności**: tzn., że biblijny sens wyrazowy rozciąga się na każde zdanie Pisma św. czyli nie ma w Biblii takiego zdania, które nie posiadałoby sensu wyrazowego. Człowiek bowiem jako istota rozumna, gdy wypowiada jakieś zdanie (sąd) wyraża w nim swoją myśl, oświeconą przez Boga.

Ponieważ jednak opieramy się na apografach, które są tekstami rezultatywnymi, to może się zdarzyć, że w poszczególnym, konkretnym tekście może być bardzo trudne uchwycenie sensu biblijnego, jak to jest np. w Prz 30,15: „*Pijawka ma dwie córki: Przynieś! Przynieś!. Trzy rzeczy są nigdy nie syte, cztery nie mówią: Dosyć*”. BT ma w przypisie: Jest to przysłowie liczbowe, którego celem jest zastrzeżenie uwagi słuchającego. Brak jednak samego komentarza tekstu³. BP podaje, że niektórzy egzegeci są zdania, iż rzeczownik „*pijawka*” jest pochodzenia indyjskiego i oznacza pożądlivość w najwyższym stopniu. Talmudyści (*twórcy Talmudu*) odnoszą to słowo do demonicznego potwora. Dwoma córkami pijawki są być może otchłań i pożądlivość niewieścia. T.P.

³ Por. Gorgulbo G., i Anderson A.F., *Księga Przysłów*, w: *Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego*, red. W.R. Farmer, Warszawa 2000, s. 769 też nie komentują tego wersetu.

McCreesh pisze w swoim komentarzu, że chodzi tutaj o nie zaspokojone pragnienie⁴

- **jedyności**: każde zdanie (nawet słowo) Pisma św. posiada tylko jeden jedyny sens wyrazowy, który zamierzył Bóg, a hagiograf bardziej lub mniej jasno go wyraził.

Wszelka zatem dwuznaczność wypowiedzi hagiografów nie ma i nie może mieć miejsca w Piśmie św. Przy tym nie chodzi tu, ani o możliwość wielu sposobów rozumienia jakiejś trudnej wypowiedzi hagiografa, ani o dwuznaczność, jaka mógł by powstać wbrew jego intencji, ale o fakt, że ta sama wypowiedź (słowo, zdanie) autora natchnionego ma tylko jeden jedyny sens wyrazowy, nie zaś kilka równocześnie.

Bibliografia:

Peter M., Jedność całej Biblii jako zasada hermeneutyczna. AK R.61: 1969 T.72 z.3 (362) s.398-407; Gołębiowski M., Jedność Pisma świętego jako zasada hermeneutyczna. CT T.53: 1983 nr 1 s.5-17.

d/ Sensy pochodne

Sens wyrazowy, choć jest tylko jeden, to jednak zawiera w sobie ogromne bogactwo. Stąd to wyłoniły się z czasem z niego sensy pochodne:

aa/ Sens pełniejszy (sensus plenior)⁵

Bóg chciał przekazać człowiekowi swoje zbawcze orędzie. Czynił to przez słowa hagiografów żyjących w różnych epokach i środowiskach.

Pierwszorzędny Auto-Bóg pełnie, niż drugorzędny autor-człowiek rozumiał treść zawartą w natchnionych przez Siebie słowach hagiografa. Co raz bardziej więc głębsze i całościowe spojrzenie na zbawcze orędzie pozwala o wiele pełniej dostrzec sens, jaki mieści się w użytych słowach.. Tak jest nadal, dzięki ciągłym badaniom biblijnym.

⁴ Por. McCreesh T.P., Księga Przysłów, w: Katolicki Komentarz Biblijny, red. R.E. Brown, Warszawa 2001, s. 536

⁵ Por. Drozd J., Problem „sensu pełniejszego” w Piśmie Św. RTK T.10: 1963 z.2 s.89-103

Stąd sens pełniejszy to sens wyrazowy, rozszerzony i poznawany coraz pełniej w miarę badań nad całością orędzia zbawczego zawartego w Biblii .Np. Ps 22 jest modlitwą prześladowanego sprawiedliwego. Brak jednak w nim idei o cierpieniu zastępczym. Znajdzie się on później w Czwartej Pieśni o Cierpiącym Słudze Jahwe (*Iz 52,13-53,12*).

bb/ Sens integralny

W nie jednej wypowiedzi biblijnej można zauważyć o wiele więcej treści, niż wskazuje na to sens wyrazowy, jeśli się ją rozpatruje w kontekście całego Pisma św.

Otóż sens, jaki tekst biblijny otrzymuje w oparciu o kontekst całej zbawczej ekonomii Bożej nazywa się sensem integralnym.

Różni się on od sensu pełniejszego tym, że poznajemy go własnym wysiłkiem. Opiera się zaś na dwóch przesłankach:

+ na fakcie jedności całego Pisma św., które jest jednym słowem Bożym;

+ na tajemnicy zbawienia, która realizuje się na różnych etapach historii: od początku istnienia ludzkości do końca czasów, tj. do paruzji.

Na zaistnienie sensu integralnego wpłynęły dwie rzeczy:

+ niewystarczalność sensu wyrazowego do ujęcia pełnej myśli Bożej, zawartej w danym tekście biblijnym;

+ oraz to, że nie każdy tekst biblijny ma głębsze znaczenie.

Bibliografia:

Muszyński H., O integralny sens Pisma Św. Z zagadnień współczesnej hermeneutyki biblijnej. W *Warszawskie studia biblijne*. Red. J. Frankowski, B. Widła. Warszawa 1976, s.11-17; Dąbek T.M., Sensy Pisma Świętego w świetle dokumentu „Interpretacja Biblii w Kościele. CT T.66: 1996 nr 1 s. 85-101;

cc/ Sens wywnioskowany – jest to wniosek z dwu przesłanek, z których większa jest wzięta z tekstu biblijnego, a mniejsza z rozumu.

Jest więc sens wyprowadzony ze słów Pisma św. za pomocą rozumowania. Jego przykład znajdujemy w 1 Kor 9,4-11, gdzie obowiązek utrzymania apostoła przez wiernych św. Paweł dowodzi w oparciu o tekst Pwt 25,4: „*Napisane jest w Prawie Mojżeszowym: Nie zawiążesz pyska wołowi młóścemu*”.

Otóż skoro Prawo Boże bierze w obronę pracujące zwierzęta.

A więc, czyż Bóg nie troszczy się więcej o pracujących ludzi, a zwłaszcza dla szczenia Jego królestwa.

Sensem tym prawie wcale nie posługiwali się OO Kościoła. Natomiast szeroko go stosowała scholastyka (*metoda rozumowania charakterystyczna dla filozofii średniowiecznej, wiek XII*). W dobie obecnej jest wyraźny powrót do umiarkowania OO Kościoła.

2.Sens typiczny (duchowy)⁶

Swoją myśl można przekazać drugiemu człowiekowi, albo za pomocą słów, albo przez czyny (rzeczy, znaki, figury). I Bóg jest w mocy nie tylko przez słowa, ale i przez czyny, rzeczy lub wydarzenia sprawić, aby one już swoim istnieniem wyrażały Jego myśl. I jeśli pewne osoby, rzeczy lub wydarzenia, poza sensem wyrazowym, spełniają tę funkcję z intencji Bożej, to mamy wówczas do czynienia z sensem typicznym lub duchowym, względnie rzeczowym

aa/ Pojęcie.

Typ jest to osoba, rzecz lub wydarzenie, które z woli Bożej, poza sensem wyrazowym, ma jeszcze inne znaczenie, wyrażające wyższą prawdę. Można więc powiedzieć, że typ jest figurą innej osoby, rzeczy lub wydarzenia. Osobę zaś, rzecz lub wydarzenie, które figura (typ) zapowiada nazywamy antytypem. Np. Adam jest figurą (typem) Chrystusa (antytypu) (*Rz 5,14*); *potop biblijny był figurą typem chrztu (antytypem* (1 P 3,21) itd.

Rozróżnia się typy (figury):

- a. **osobowe:** np. Adam, Melchizedek itp.
- b. **rzeczowe:** np. manna, wąż miedziany itp.
- c. **zdarzeniowe:** np. potop, wyjście z Egiptu, przejście przez Morze Czerwone itp.
- d. **prawne:** np. zakaz łamania kości baranka wielkanocnego itp.

bb/ Podział

- Ze względu na treść: wyróżnia się 3 rodzaje sensu topicznego:
  - + dogmatyczny: gdy typ zapowiada przyszłe dzieje zbawienia;

⁶ Por. Riedlinger H., *Litera i duch. O drodze duchowej interpretacji Pisma Św. w Kościele*. F. Mickiewicz. ComP R.6: 1986 nr 3 [33] s.27-41.

- + moralny (topologiczny): gdy typ ilustruje lub jest w nim mowa o moralnym życiu człowieka;
- + anagogiczny: gdy poucza o spełnieniu się przyszłej wiecznej szczęśliwości.

Dobrym przykładem jest tu Jerozolima:

w sensie wyrazowym oznacza stolicę Izraela:

w sensie typicznym:

dogmatycznym – jest typem Kościoła;

moralnym – jest typem duszy człowieka wierzącego;

anagogicznym – jest typem ojczyzny niebieskiej.

Ze względu na użycie osoby, rzeczy, wydarzenia, sens typiczny może być:

- a. **właściwy** - gdy słowa zatrzymują swe właściwe znaczenie tak w sensie wyrazowym, jak również w figurze. Np. Wj 12,46 i J 19,26 – w pierwszym i drugim przypadku łamanie kości należy rozumieć w sensie właściwym.
- b. **przenośny** - jeśli w obu sensach słowa należy rozumieć przenośnie, np. kamień węgielny w Ps 118,22 oznacza Izraela i u Mt 21,42; Dz 4,11 oznacza Chrystusa

cc/ Warunki sensu topicznego.

Ponieważ sens topiczny jest dziełem Ducha Świętego, gdyż zawiera wyższą prawdę, można go jedynie poznać z objawienia Bożego. Żeby więc było można mówić o sensie topicznym, muszą być spełnione 3 warunki:

+ osoby, rzeczy lub wydarzenia muszą istnieć, tzn. muszą mieć swój sens wyrazowy, gdyż tylko wtedy można im przypisać sens wyższy, topiczny. Dzięki temu, że typy mają swoją rzeczywistość (historyczną lub literacką) sens topiczny różni się od metafory, paraboli, alegorii, symbolu, a nawet sensu pełniejszego.

+ musi istnieć podobieństwo między typem a antytypem, choć nie jest ono konieczne pod każdym względem, a wystarczy tylko jakiś aspekt; np. według Hbr 7,3 Melchizedek jest typem Chrystusa, ale tylko ze względu na brak genealogii (*Rdz 14,18*) tegoż króla i kapłana.

+ musi być intencja Boża, aby osoba, rzecz lub wydarzenie były typami osoby, rzeczy lub wydarzenia. Bez tej intencji byłyby to zwykła

akomodacja (*o której niżej*). W praktyce interencją tą w stosunku do typów ST są wypowiedzi NT, a w stosunku do NT – wskazania Kościoła.

dd/ Zakres i moc dowodowa sensu topicznego.

Przy szukaniu sensu topicznego należy unikać dwóch skrajności:

+ znajdowania go wszędzie w Starym Testamencie;
+ lub ograniczanie gowylaczenie do wyraźnych wzmianek w Nowym Testamencie.

Dlatego w sensie topicznym należy tłumaczyć te teksty Pisma św., które:

+ albo w ten sposób tłumaczą hagiografowie:

= wyraźnie, np. 1 Kor 10,1-11, gdzie dla św. Pawła łaska była typem biblijnym, zapowiedzianym przez wodę (antytyp), wyprowadzoną cudownie przez Mojżesza ze skały, którą – jak pisze św. Paweł - „*był Chrystus*”. (zob. też Mt 2,15; J 19,36).

= niewyraźnie: np. gdzie w Kol 2,11, gdzie dla św. Pawła chrzest jest typem zapowiadany przez obrzezanie (antytyp) jako znak przynależności do Chrystusa (*zob też Mt 5,5; Ef 2,21 itd.*)

+ albo taki sens przypisuje tekstom Tradycja Kościoła, gdyż Kościół otrzymał dar autentycznej interpretacji Ksiąg świętych.

Trzeba więc bardzo uważać, aby interpretacji sensu topicznego nie rozciągać zbyt daleko. Toteż w celu uchronienia się przed nadużyciem należy pamiętać:

-że sens wyrazowy stanowi fundament sensu typicznego, tzn. to, czego nie zawiera sens wyrazowy nie może być przedmiotem sensu typicznego;

-że typ (figura) jest tylko cieniem antytypu, nie wszystko więc z typu należy przenosić na antytyp, np. Hagar i Sara, są typami tylko obu Testamentów (*Gal 4,22-31*), ale nie są typami pod innymi względami.

Co do mocy dowodowej, to sensowi typicznemu tak rozumianemu, przysługuje ta sama, co sensowi wyrazowemu.

3.Akomodacja

Stosowanie akomodacja) Pisma św. nie jest sensem biblijnym a/ Pojęcie.

Akomodacja jest to odniesienie pewnych słów Pisma św. z racji podobieństwa do innej osoby, rzeczy lub wydarzenia, niż to wyraził autor natchniony.

b/ Podział.

* akomodacja przez aluzję – jeżeli podobieństwo dotyczy tylko słów, jest czysto zewnętrzne;

np. Mdr 18, 14-15 stosowany do tajemnicy Wcielenia:

„Gdy głęboka cisza zalegała wszystko, a noc w swoim biegu dosięgała połowy, wszechmocne Twe Słowo zstąpiło z nieba, z królewskiej stolicy”.

Treść bowiem tego tekstu w sensie wyrazowym odnosi się do owej nocy, gdy z rozkazu Bożego nawiedziła Egipt dziesiąta plaga (śmierć pierworodnych).

* akomodacja przez rozszerzenie – jeśli podobieństwo dotyczy również treści.

np. teksty o mądrości Bożej Prz 8,22-25; Syr 24,1-22 odnoszone do Matki Bożej w znaczeniu sensu wyrazowego odnoszą się do Słowa Wcielonego; a zatem są chrystocentryczne.

NB. Dlatego jest rzeczą niedopuszczalną stosowanie tekstów Pisma św., których interpretacja byłaby w sprzeczności z sensem wyrazowym. Np. gdyby ktoś chciał zastosować tekst Ps 63/64/,7: *„Przystąpi człowiek do serca głębokiego, a Bóg wywyższon będzie”*, mówiąc o Bożym Sercu Jezusa. Wiersz ten bowiem dotyczy człowieka przewrotnego, który szuka w głębi swego serca środków na zgębienie sprawiedliwego.

4.Przenośnie w Biblii

W Biblii występują dwojakiego rodzaju przenośnie. Jedne odnoszą się do poszczególnych wyrazów lub zwrotów, inne zaś do perykop lub dłuższych opowiadań.

* Do przenośni wyrazowych (werbalnych) należą:

- **metafora** (μεταφορα - *przenosić*) - jest to przeniesienie wyrazu z właściwego mu przedmiotu na jakąś rzecz lub czynność

np. *„Wy jesteście solą ziemi”* (Mt 5,13).

- **synekdocha** (συνεκδοχαι – *wziąć na siebie*) - jest to wyrażenie, w którym część bierze się za całość (*pars pro toto*): rodzaj za gatunek,

abstrakcję za konkret i odwrotnie; np. J 1,14. „Słowo stało się CIAŁEM” (= człowiekiem)

- **metonimia** (μετονομαζω – *nazwać inaczej*) - jest to wyrażenie, w którym pod nazwą jednego przedmiotu ma się na myśli inny; np. *Mt 10,34* „Nie przyszedłem przynieść pokoju, ale miecz” (wojnę). Judyta, zwracając się do Jahwe mówi: „Poraż sługę wargami ust moich”(Jdt 9,10), tzn. „podstępem”.

-**antonomazja** (αντονομαζω – *nazwać inaczej*) jest to wyrażenie, w którym na określenie tej samej osoby używa się innej nazwy; np. *J 20, 2*: „Uczeń, którego Jezus kochał” zamiast Jan Ewangelista; „Apostoł Narodów” zamiast Paweł; „Psalmistą” zamiast Dawid. Ewangelista ST zamiast Izajasz, itp.

- **emfaza**: (εμφασις – *odbicie, blask*) - jest to figura retoryczna, w której jakiś wyraz otrzymuje głębsze znaczenie, niż je sam w sobie posiada; np. „*W dzień Pana* (tzn. na sądzie ostatecznym) *naszego Jezusa ja będę waszą chlubą, tak jak i wy moja* (2 Kor 1,14).

-**hiperbola**: (υπερβολη – *nadmiar, przesada*) - jest to wyrażenie, w którym słów używa się celowo przesadnie; np. „*Potomstwo twoje uczynię tak liczne jak piasek morski*” (Rdz 13,16). *Dn 3,36*: „*jak gwiazdy na niebie*”.

-**elipsa** (ελειψις – *opuszczenie*) - jest to figura retoryczna polegająca na opuszczeniu jakiegoś wyrazu lub części zdania, które słuchający lub czytelnik winien sobie uzupełnić lub się go domyśleć; np. „*Łaska (+ Boża niech będzie) z wami wszystkimi*” (2 Kor 3,13);[zob. też. *J 2,6*].

- **prolepsis** (προληψις – *przypuszczenie*) - jest to przypisanie komuś cechy, którą on dopiero później uzyska; np. autor *Dn 1,1* nazywa Nabuchodonozora królem, chociaż ten uzyska tę władzę dopiero później.

- **pleonazm** (πλεονασμός – *zbytnia obfitość, nadmiar*) – jest to zbyt nie nagromadzenie nie koniecznych wyrazów, np. 1 Krl 21,15: „*bo Nabot nie żyje, lecz umarł*”

NB. antropomorfizm - jest to przypisanie Bogu właściwości i czynności ludzkich; np. Bóg mówi, chodzi, patrzy.

* Do przenośni narracyjnych należą:

- **przypowieść** (parabola) (παραβαλλω – *położyć coś obok, porównać z czymś*)- jest to opowiadanie zmyślane, ale w rzeczywistości możliwe.

Ponieważ przypowieść jest porównaniem między dwiema płaszczyznami różnego porządku, dlatego tylko główna idea, tzw. tertium comparationis służy do naświetlenia prawdy moralnej lub nadprzyrodzonej; wszystko inne stanowi dekorację.

Główną ideę przypowieści najłatwiej odkryć przy pomocy zdania porównawczego: „podobnie, jak... tak...np. podobnie, jak ojciec przyjmuje syna marnotrawnego, tak Bóg przygarnia grzesznika (*por. Łk 15,11-22*) (zob. też *Mt 13, Ins; 25,1-13*).

NB. Przypowieść różni się od alegorii: w przypowieści obraz naświetla prawdę religijną, moralną, a w alegorii każdy szczegół ma swoje znaczenie.

- **alegoria** (αλληγορεω – *mówić inaczej, wyrażać się obrazowo*) jest to rozwinięta metafora (przenośnia).

Może ona być:

krótka

Np. *Mt 3,12* „*Ma On wiejadło w ręku i oczyści swój omlot; pszenicę zbierze do spichrza, a plewy spali w ogniu nieugaszonym*”. To obrazowe przedstawienie sądu ostatecznego.

dłuższa

Np. o winnicy (*Iz 5,1-6*); o dobrym Pasterzu (*J 10, 1-16*)

bardzo długa

Np. cała księga Pnp

NB. Bardzo często alegorie biblijne są pomieszane z elementami parabolicznymi. Stąd mamy alegorie parabolizujące, lub odwrotnie parabole alegoryzujące. Np. o synu marnotrawnym (*Łk 15,11-32*)

- **bajka** - jest to alegoria związana z życiem przyrody lub świata zwierzęcego i zawiera w sobie elementy nieprawdopodobne. W Biblii są tylko dwie bajki:

Sdz 9,8-15 – o drzewach wybierających sobie króla

2 Krl 14,9 ns – o cierniu proszącym cedr libański o córę na żonę dla swego syna.

(Zob. Długosz A., Kerygmaticzne znaczenie starotestamentowych bajek. W: Studium Scripturae anima theologiae. Kraków 1990 s.50-63)

-**przysłowie** - jest to krótkie zdanie, w którym zawarta jest jakaś prawda, oparta na życiowym doświadczeniu.

W Starym Testamencie jest ich bardzo dużo, np. Księga Przysłów. W Nowym Testamencie występują rzadko, np. Mt 6,21; Łk 4,23

- **zagadka** (chidah- חידה) - jest to przenośnia, ale wyrażona w sposób zawiły, np. *Sdz 14,14: "Z tego, który pożera, wyszło to, co się spożywa, a z mocnego wyszła słodycz"*. Rozwiązanie jest podane w *Sdz 14,18: Cóż słodsze niż miód, a coś mocniejszego niż lew"*.

- **symbol** - jest to rzecz lub akcja obrazowa w celu wyrażenia jakiejś innej prawdy lub zdarzenia.

Różni się od paraboli i alegorii tym, że jest on rzeczywistym znakiem (faktem lub obrazem), gdy tamte są zmyślane, choć możliwe. Różni się też od typu. Symbol istnieje ze względu na coś innego. Typ, mając znaczenie sam w sobie, wskazuje też na coś innego.

W Biblii występują symbolicznie:

imiona - np. *Rdz 3,20b: „Ewa... matką wszystkich żyjących;”* (w jęz. hebr. zachodzi tu gra słów: חַוְוָה - *Chawwa* i *chaj* – żyjący).

liczby – np. 3 i 7 oznaczają pewną doskonałość; 6 oznacza niedoskonałość, a 666 najwyższą niedoskonałość

czynności – np. Piłat umywa ręce – znak rzekomej niewinności;

wizje - np. o kościach ożywionych (*Ez 37,1-44*).

- **idiom** – jest to wyrażenie nie przetłumaczalne dosłownie na inny język, np. *Mt 19,24: „Łatwiej jest wielbłądowi przejść przez ucho igielne niż bogatemu wejść do królestwa niebiańskiego”*.

- **ironia** - jest to ukrycie prawdy pod "pozornym" żartem, np. *Mt 13,15: „Bo stwardniało serce tego ludu, ich uszy stępiały i oczy swe zamknęli, żeby oczami nie widzieli, ani uszami nie słyszeli, ani swym sercem nie rozumieli: i nie nawrócili się, abym ich uzdrowił”* (por. *Iz 6,9ns; Mk 4,12; Dz 28,27*). Ironiczna jest też wypowiedź władzy wobec strażników, którzy słuchali, jak Jezus przemawiał: *„Czy ktoś ze zwierzchników lub faryzeuszów uwierzył w Niego?”* *2 Tm 4,3: „Przyjdzie bowiem chwila, kiedy zdrowej nauki nie będą znosili, ale według własnych pożądań – ponieważ ich uszy świerzbią – będą sobie mnożyli nauczycieli”*.

B. Odnajdywanie sensu biblijnego – Heurystyka

Bibliografia: Loska T., Zasady rozumienia i wyjaśniania Pisma świętego. Heurystyka integralna. HW R.4: 1993 nr 15 s.13-30 [*Horyzonty Wiary*].

Z kolei należy poznać kryteria (sprawdziany, reguły), przy pomocy których ów sens biblijny odnajduje się w danym tekście Pisma św.

Ponieważ Pismo św. jest dziełem, mającym dwóch autorów, stąd istnieje podwójny rodzaj kryteriów. Jedne z nich są kryteriami ogólnymi, literackimi, stosowanymi do każdej książki, gdyż drugorzędnym autorem Biblii jest człowiek. Drugie natomiast są to kryteria specjalne, dogmatyczne, albowiem autorem Pisma św. jest **Bóg**.

1/ Kryteria literackie (ogólne)

Stanowią je kryteria, którymi posługuje się krytyczna analiza naukowa każdego tekstu. Zostały one omówione, a mianowicie: Rozdział 3: Zasady i metody analizy naukowej tekstu biblijnego.

2/ Kryteria dogmatyczne (specjalne)

A/ Kryteria wynikające z faktu natchnienia

Kryterium negatywne

Pismo św., mając za głównego autora Boga, nie zawiera i zawierać nie może błędu logicznego i moralnego. Kryterium to usuwa z całą pewnością taki sens, który sprzeciwia się prawdomówności i świętości Boga.

Kryterium pozytywne

Stanowi je jedność całej Biblii (KO 12: „... ponieważ Pismo św. powinno być... interpretowane w tym samym duchu, w jakim zostało napisane, należy... uwzględniać... jedność całej Biblii...”).

Według tego kryterium tylko taki sens jest właściwy, który koresponduje z nauką całej Biblii.

B/ Kryterium wynikające z faktu powierzenia Biblii Kościołowi

Kryterium negatywne

Kościół św., jako stróż depozytu słowa Bożego (KO 10), ma obowiązek odrzucania wszelkiej interpretacji, która stoi w sprzeczności z depozytem Objawienia Bożego.

Kryterium pozytywne

Kościół św., jako autentyczny interpretator słowa Bożego (KO 10), ma prawo nieomyłnej interpretacji:

prawd ściśle objawionych, których sens określa bezpośrednio i pozytywnie;

prawd z dogmatami wiary tak związanych, że ich zaprzeczenie pociągałoby za sobą negację jakiegoś dogmatu. Kościół czyni to w sposób pośredni i negatywny, czyli odrzuca wyjaśnienia sprzeczne z dogmatami wiary.

Tę funkcję autentycznego i nieomyłnego interpretatora sensu pisanego słowa Bożego spełnia Kościół przez:

1. Urząd Nauczycielski (Magisterium Eccl.)

w nauczaniu nadzwyczajnym (extraordinarium)

- bezpośrednim – gdy papież ex cathedra w sprawach wiary czy moralności lub Sobór powszechny podają sens jakiegoś tekstu biblijnego:

    bądź pozytywnie, określając wyraźnie jego brzmienie (nie jest to częste zjawisko); należą tu takie teksty: J 3,3 = Denz. 1615; Mt 18,18 i J 20,23 = Denz. 1684; 1710; 3447; Mal 1,11 = Denz. 1742; Jk 5,15 = Denz. 1695; Mt 16,16-19 i J 21,15-17 = Denz 3053.

    bądź negatywnie, wykluczając te znaczenia, których danemu tekstowi przypisać nie można, jak np.: J 6,54 = Denz 1727; Iz 7,14 = Eb 74.

- pośrednim, gdy te same organa władzy nadzwyczajnej posługują się pewnymi tekstami Pisma św. dla uzasadnienia jakiejś prawdy wiary, nie określając bliżej ich sensu. Jest to częstsze zjawisko, np. Rz 5,12 na potwierdzenie istnienia grzechu pierworodnego = Denz 1512; Łk 22,32 – nieomyłność papieża = Denz 3070.

w nauczaniu zwyczajnym (ordinarium), które przejawia się:

- w zgodnym wyjaśnianiu jakiegoś tekstu biblijnego przez wszystkich biskupów pozostających w łączności z papieżem

- w konstytucjach i dekretach papieskich przeznaczonych dla całego Kościoła

- w dekretach Kongregacji Stolicy Apostolskiej

2. Jednomyślność Ojców (unaminitas Patrorum)

Chodzi tu również jedynie o prawdy wiary i moralność oraz o jednomyślność w sensie moralnym, tzn. większość lub nieliczni, ale cieszący się wyjątkowym autorytetem w danym okresie.

3. Analogia wiary (analogia fidei)

Jest to zgodność sensu tekstu biblijnego z całością nauki objawionej, którą Kościół wyznaje i której uczy. To wewnętrzna spójność poszczególnych prawd wiary z całościowym planem Objawienia.

4. Zmysł Kościoła (sensus Ecclesiae)

Jest to zgodność interpretacji z tym, co myśli i czuje cały Kościół, tak nauczający jak i słuchający, ponieważ cały Kościół cieszy się asystencją Ducha Świętego.

C. Wykład sensu biblijnego – Proforystyka

Proforystyka biblijna ma również charakter teoretyczny. Omawia różne formy wykładu sensu biblijnego. Formy te stanowią rzeczywisty i istotny materiał do celów praktycznego duszpasterstwa biblijnego indywidualnego lub zbiorowego.:

Istnieją następujące formy wykładu sensu biblijnego

***Przekład**

Jest to tłumaczenie (przełożenie) na jakiś inny język.

Dobry przekład powinien być wierny tj. taki, by jak najdokładniej oddawał myśl oryginału. Na ile pozwala język, na który jest tłumaczony, powinien oddawać nawet styl oryginału, być przejrzysty i piękny. Przekład może być:

ściśle naukowy:

Stara się oddawać jak najdokładniej oryginał z jego wszystkimi bra-
kami, które wyjaśnia w tzw. aparacie krytycznym;

popularny:

Stara się oddać wiernie myśl oryginału, ale więcej liczy się z poziomem przeciętnego czytelnika.

Bibliografia:

Jankowski A., Z problematyki współczesnego przekładu Pisma Świętego: zasady-doświadczenia-perspektywy. SG T.1: 1975 s.321-331 [*Studia Gnesnensia*]; Kaczmarowski M., Nieprzekładalność jako problem językoznawstwa. RH T.41: 1993 z.6 s. 5-19; [*Roczniki Humanistyczne, Lublin*].

*Parafraza (παρραφρζω – szerzej omawiać)

Jest to swobodniejszy przekład tekstu biblijnego. Typową parafrazą były Targumy.

***Glosa** (γλωσσα – *wyraz wymagający wyjaśnienia*)

Jest to krótkie wyjaśnienie niezrozumiałego słowa lub wyrażenia

***Komentarz** – jest to naukowo-analityczne objaśnienie jednej, wielu lub wszystkich ksiąg Pisma św.

Celem istotnym jest udokumentowany wykład prawdziwego sensu tekstu świętego.

***Monografia**: jest to naukowo-badawcze opracowanie problemu czy tematu, zachodzącego w Piśmie św. Np. sprawiedliwość, usprawiedliwienie, prawo, łaska itd.

***Teologia biblijna**: jest to praca naukowa o charakterze systematycznym, podająca doktrynę teologiczną pewnej grupy ksiąg lub całego Pisma św.

Apokryfy

Księgi biblijne powstały na długiej przestrzeni czasowej. Nie były one, oczywiście jedyne. Tak w czasach Starego jak i Nowego Testamentu powstawały, obok literatury czysto świeckiej, pisma, które przez swoją treść były bardziej zbliżone do ksiąg biblijnych. Nie wchodząc jednak do kanonu ksiąg natchnionych, zostały one z czasem zgrupowane pod jedną nazwą, jako **apokryfy** (αποκρυφος – *ukryty, tajemny*).

1. Pojęcie.

Apokryfy – są to stare utwory religijne: żydowskie i chrześcijańskie, których Kościół nie zaliczył do ksiąg natchnionych.

2. Powstanie i cel.

Zasadniczą przyczyną ich powstawania było zaspokojenie pobożnej ciekawości.

Celem zaś zbudowanie czytelników i pogłębianie w nich pobożności.

3. Liczba.

Liczba apokryfów nie jest ustalona, ponieważ ciągle dokonywane są nowe odkrycia.

4. Podział.

Zazwyczaj dzieli się je na apokryfy Starego i Nowego Testamentu.

*Apokryfy Starego Testamentu

Ze względu na pochodzenie dzieli się je na:
palestyńskie:

Henoch etiopski (1 Hen)

Księga Jubileuszów (Jub)

Testament 12 Patriarchów (Test XII Patr) itd.

hehellenistycz:

Lista Arysteana (Aryst)

Żydowskie księgi Sybilijskie (Syb)

3 Księga Ezdrasza (3 Ezdr) itd.

*Apokryfy Nowego Testamentu

Dzieli się je na wzór pism kanonicznych Nowego Testamentu:

+Ewangelie, np.:

Ew. Nazarejczyków, Ebionitów i Hebrajczyków (fragmenty) itd.

+Dzieje Apostolskie, np.:

Dzieje Jana – opis podróży misyjnych św. Jana do Azji

Dzieje Piotra – walka Piotra z Szymonem magiem itd.

+ Listy.

List do Laodycejczyków – osnuty wokół Kol 4,16.

List do Tytusa – pochwała życia duchowego

+Apokalipsy, np.:

Ap. Piotra – kary i nagrody po śmierci

Ap. Pawła – o zachwyceniu aż do trzeciego wieku (2 Kor 12,2-4)

5.Wartość

-Apokryfy Starego Testamentu odzwierciedlają religijną myśl judaizmu tuż przed przyjściem Chrystusa

-Apokryfy Nowego Testamentu odzwierciedlają wiarę i pobożność pierwszych chrześcijan.

Bibliografia:

Starowieyski M., Apokryfy Nowego Testamentu. Red. M. Starowieyski. T.1 Ewangelie apokryficzne. Cz.1-2. Lublin 1980. Tenże. Bibliografia [dot. Apokryfów]. W: Apokryfy Nowego Testamentu. Red. M. Starowieyski. T.1: Ewangelie apokryficzne. Cz 2. Lublin 1980, s.600-704;

Agrafa

Św. Jan w epilogu do swojej Ewangelii zaznacza pisze: „*Jest ponadto wiele innych rzeczy, których Jezus dokonał, a które, gdyby je szczegółowo opisać, to sądzę, że cały świat nie pomieściłby ksiąg, które by trzeba napisać*” (J 21,25). To typowo semickie, hiperboliczne wyrażenie, jak się wydaje, dało pewien impuls odszukiwania słów Jezusa Chrystusa, które znajdują się w innych, poza Ewangeliami kanonicznymi, pismach biblijnych i pozabiblijnych. I te właśnie odnalezione, tak w tekstach biblijnych, jak i poza biblijnych słowa otrzymały nazwę agrafa (αγραφος – *niepisany*).

Agrafa więc – są to słowa (logia) przypisywane Chrystusowi, a nie spisane (= a+grafa) w Ewangeliach kanonicznych.

Należy przeto podkreślić, że samo nazwanie jakiegoś zdania agrafem, nie przesądza bynajmniej o jego autentyczności, a jest tylko stwierdzeniem, że dana wypowiedź należy do zdań czy słów przypisywanych Chrystusowi.

A oto kilka przykładów:

Agrafa w Nowym Testamencie

- a. 2 Kor12,9: „*Lecz (Pan) mi powiedział: wystarczy Ci mojej łaski. Moc bowiem w słabości się doskonali*”.
- b. Dz 9,4-6.10-2.15 ns; 22,7 ns, 26,14-18: Słowa Chrystusa w związku z nawróceniem Szawła.
- c. Dz 18,9 ns; 22,18.21; 23,11: Słowa Chrystusa skierowane w wizjach do Pawła;
- d. Ap 1,11.17-20; 16,15; 22,10-16.18-20: Słowa, w których Syn Człowieczy zwraca się do Jana itd.

Bibliografia:

Hergesel T., Nieznane słowa Chrystusa. RBL R.31: 1978 nr 1 s.28-35;

Agrafa w tradycji chrześcijańskiej:

- a. Didache (Nauka 12 Apostołów I/II w.): Powiedziano tam: „*Niech pot zrosi jałmużnę twoją w rękę twoim, póki nie rozznam komu masz dać*”.
- b. List Barnaby (II w.): Mówi Pan: „*Oto równam to, co ostatnie, z tym, co pierwsze*”.

- c. Św. Justyn (II w.): Przeto Pan nasz Jezus Chrystus powiedział:
„w jakim stanie was znajdą, w takim też was sądzić będą”.

Bibliografia:

Szlaga J, red., Wstęp ogólny do Pisma Świętego, Warszawa 1986

Czerski J., Wstęp ogólny do Pisma świętego, Opole 1987

Jasiński A.S., Wstęp ogólny do Pisma Świętego, Opole 1990

Paciorek A., Wstęp ogólny do Pisma Świętego, Tarnów 1994

Hanelt T., Wstęp ogólny do Pisma Świętego, Gniezno 1999

Mazur Z., Introdukcja biblijna, Ełk 2000

Paciorek A., Wstęp ogólny do Pisma Świętego, Tarnów 2003

Spis treści

Wprowadzenie

Cz. I. Pismo św. Jako dzieło ludzkie

Dzieje tekstu biblijnego

A. Sporządzanie tekstów starożytnych

    Materiał i sposób

    Języki

B. Sposoby przekazywania tekstu biblijnego

    Redakcja

    Odpisy

    Recenzje

    Wydania

Przekłady Ksiąg św.

    Przekłady starożytne

        Z tekstu hebrajskiego

            aa/ greckie

            bb/ aramejskie

            cc/ syryjskie

            dd/ łacińskie

        Z Biblii greckiej

    Przekłady nowożytne

        polskie

        ekumeniczne

3. Zasady i metody analizy naukowej tekstu biblijnego

    Krytyka tekstualna

        a. Zmiany zamierzone i niezamierzone

        b. Sposoby odtwarzania tekstu pierwotnego

            aa/ Kryteria zewnętrzne

            bb/ Kryteria wewnętrzne

    Krytyka literacka

        a. Język, mentalność i słownictwo Biblii

        c. Rodzaje literackie w Biblii

            aa/ w zakresie poezji

            bb/ w zakresie prozy

    Krytyka historyczna

        Autor, adresaci, czas i miejsce, okazja i cel.

Cz. II. Pismo św. jako dzieło Boże

Natchnienie biblijne

- A. Fakt natchnienia
- B. Natura natchnienia
- C. Zakres natchnienia

Natchnienie realne

Natchnienie werbalne

- D. Skutki natchnienia
- Bezбłędność Pisma św.
Prawda Pisma św.

aa/ Prawda Pisma św. a nauki przyrodnicze

bb/ Prawda Pisma św. a historia

Kanon Pisma św.

U Żydów

U chrześcijan

Zasady interpretacji katolickiej - hermeneutyka

Noematyka

Heurystyka

Proforystyka

++++++

Apokryfy St. i Nowego testamentu

Agrafa